

מחקרי מרכז דדו - 2/2023

מי מפחד מרב זירתיות?

התפתחות המחשבה הישראלית
על מלחמות נגד קואליציה

אל"ם (מיל') דביר פלג

אוגוסט 2023 | אלול התשפ"ג

סודי-ביטחון

א.נ. 488/55

252

הגנ"ב

למחלקת

1452

א.נ. / ת.כ.כ.ד.ן
המנהל לביטחון המדינה
פ.נ. כגולצמבר 1961

חוק המידע - סודי

א. חוק סקרה הכל עומק בתוכנו. אסטרטגי למקרה של סליחה בנר כל מרצות-ערכ. הוא יוצא מתוך המטרות האסטרטגיות של האויב ומתבסס על אסטרטגיותיו הממוחזרות, אם לבני התאור כיוון מטרות הליכה הקרבית, אם לבני דרכי ההסעלה האסטרטגיות של כוזמיתו של האויב.

ב. הנחת יסוד בוססות הן סליחה זו עלולה לרדוף:

מי מפחד מרב־זירות?

התפתחות המחשבה הישראלית
על מלחמות נגד קואליציה

אל"ם (מיל') דביר פלג

אוגוסט 2023 | אלול התשפ"ג

הכותב מבקש להודות על הערותיהם המועילות של:
תא"ל ערן אורטל, תא"ל ד"ר איל פכט, תא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל,
סא"ל ד"ר איתי חימיניס, סא"ל (מיל') ד"ר דותן דרוק,
סרן (מיל') גל פרל פינקל וד"ר טל טובי.

תוכן העניינים

5	הקדמה
7	תקציר
7	מבוא
8	אתגר המלחמה הרב־זירתית
9	מלחמות נגד קואליציה
10	העמדה הגאואסטרטגית הישראלית: עמדה מרכזית וקווים פנימיים
	העידן הביטחוני הראשון: 'הכרעה אופרטיבית בדירוג אסטרטגי'
10	הולדת הגישה הישראלית לזירת המלחמה - מלחמת העצמאות
12	התפתחות החשיבה על זירת המלחמה לאחר מלחמת העצמאות
13	יישום האסטרטגיה הרב־זירתית של ישראל
18	סיכום העידן הביטחוני הראשון
	העידן הביטחוני השני: 'כפיה או אכיפה בבידול זירתי'
19	כפיה או אכיפה בבידול זירתי
21	מבצע "שלום הגליל" (מלחמת לבנון הראשונה)
23	האינתיפאדה הראשונה
23	מלחמת המפרץ הראשונה (1991)
25	אירועי "גאות ושפל" (המלחמה הרב זירתית 2000)
26	מבצע "חומת מגן" (2002)
27	המלחמה הרב זירתית 2006
29	מבצע "שובו אחים" ומערכת "צוק איתן"
29	מבצע "שומר חומות"
31	מבצע "עלות השחר"
31	סיכום העידן הביטחוני השני
	העידן הביטחוני השלישי: מניעה וסיכול מתחת לסף המלחמה
33	מניעה וסיכול מתחת לסף המלחמה
37	סיכום
40	מקורות

הקדמה

ההתמודדות עם קואליציית אויבים בחזיתות שונות עומדת כאתגר מרכזי של מדינת ישראל, ממלחמת העצמאות ולאורך רבות משנות קיומה.

אתגר המערכה הרבזירתית, במוקדה התמודדות ישירה ועקיפה עם איראן, המרוחקת מישראל ומהווה ציר מרכזי בביסוס והכוונת הקואליציה מול ישראל, בעיתות של שגרה, חירום ומלחמה, הוא אתגר מסוג חדש וכיווני המענה כלפיו צפויים לעמוד בליבה של אסטרטגיית צה"ל המתהווה.

במחקרו של אל"ם (מיל') דביר פלג, חוקר בכיר במרכז דדו, "מי מפחד מרבזירותיות", מתוארים שלושה 'עידנים ביטחוניים' במאפייני האיום הצבאי שהועמד בפני מדינת ישראל ודרכי ההתמודדות הצבאיים מולו, כל אחד מהם נמשך שניים-שלושה עשורים, החל מקום המדינה.

אל"ם (מיל') פלג מאפיין במחקרו את השונות שאפיינה כל אחת מתקופות אלה, החל מעידן המלחמות נגד קואליציית מדינות ערב, במהלכו יושמה אסטרטגיה של 'הכרעה אופרטיבית בדירוג אסטרטגי', דרך התעצמות יכולותיה של ישראל, הסדרי השלום עם חלק ממדינות ערב והצורך בהתמודדות בעיקר מול ארגוני הטרור במעגל ראשון (בלבנון וברצועת עזה), על ידי 'כפיה או אכיפה בבידול זירתי', ומתאר את העידן הנוכחי בו המענה נסמך בעיקר על מניעה וסיכול מתחת לסף המלחמה.

המחקר מזהה את התמורות שחלו בשנים האחרונות והמגמות הצפויות לעתיד, בדגש להיווצרות האיום מול 'ציר' שיעי, במוקדו איראן, הרואה עצמה כמעצמה אזורית, מפתחת אויבות הדדית ישירה עם ישראל, ומסייעת בהכוונה ובהתעצמות של ארגונים צבאיים וגורמי טרור במזרח התיכון כולו. כל אלו מצריכים מתיחת המענה הצבאי מאתגרי הפנים וצבאות הטרור במעגל ראשון וכלה במענה ישיר מול איראן, ומובילים לתובנה המתוארת בסיכום המחקר ולפיה

“נדרשת אסטרטגיה חדשה לעידן הביטחוני” המתגבש, כזו שבליבה אסטרטגיה למלחמה רב־זירתית שתשלב יכולות הקרנת עוצמה מעגל השלישי, תמנע את איום הגרעין הצבאי ותצמצם ככל האפשר את האיום הצפוי מטמ”ר (טילים, מעופפים ורקטות) בכל זירות העימות, לצד פעולה במעגל ראשון שתשליט משטר ביטחון וחופש פעולה לישראל, בזירה האזורית והבינלאומית.

עד כאן ההקדמה בדיוק כפי שנכתבה לפני ה־7 באוקטובר 2023 ופרוץ מלחמת “חרבות ברזל”.

“חרבות ברזל” היא מערכה רב־זירתית, הגם שנפתחה במתקפת פתע בזירה אחת, ביוזמת החמאס, ארגון טרור במעגל ראשון. התממשות והתפתחות המערכה, כולל המאפיינים האזוריים והגלובליים שבה, לבטח מביאים את צה”ל ומדינת ישראל לפתחו של “עידן ביטחוני חדש”; עידן שיצריך למידה עמוקה ויתכן שאף ביטויים מעודכנים למושגי היסוד בביטחון הלאומי - ההרתעה, ההתרעה, ההכרעה וההתגוננות, זאת במסגרת מאבק בין־צירי ובין־גושי מתעצם.

אנו מוצאים חשיבות גבוהה בהפצת המחקר גם כעת, תוך כדי מלחמת “חרבות הברזל”, כפי שנכתב במקור בשנים 2022-2023, בראי הלמידה המערכתית המתקיימת כעת וזו הצפויה לנו בעתיד.

לעיונכם,

תא”ל ד”ר איל פכט
מפקד מרכז דדו

תקציר

בעיני ישראל איום של מלחמה נגד קואליציה רב־זירתית נתפס כאיום חמור ביותר. עם הקמתה פיתחה ישראל מענה אפקטיבי להסרת איום כזה באמצעות "הכרעה אופרטיבית בדירוג אסטרטגי". כך היא הצליחה לפרק את קואליציית מדינות ערב פעם אחר פעם. לאחר שדעך האיום שהציבה קואליציית מדינות ערב, וגבר האיום מצד ארגוני הטרור, אימצה ישראל אסטרטגיה חדשה: "כפייה ואכיפה בבידול זירות". מענה זה סייע למדינה להמשיך להתפתח ולשגשג, תוך שהיא משמרת משטר ביטחון מול ארגון טרור סורר אחד בכל סבב עימות. מול בניין הכוח של הציר השיעי, שחותר להצבת בסיסי טילים במרחב, אימצה ישראל אסטרטגיה חדשה: "מניעה מתחת לסף המלחמה". המאמר טוען כי נוכח התגבשות קואליציית הציר השיעי המונהגת מרחוק על ידי איראן – מעצמה החותרת לגרעין ומפעילה "צבאות טרור מבוססי תמ"ס" – נדרשת אסטרטגיה מעודכנת למלחמה נגד קואליציה רב־זירתית המשלבת עומק, חזית ופנים.

מבוא

מזה מספר שנים מתארים בכירי הצבא מערכה רב־זירתית עתידית (וואלה, 8 באוקטובר 2013). אותם קצינים מודאגים ממערכה כזאת (יהושוע, 12 YNET, ביולי 2021), וסבורים כי צה"ל אינו ערוך לאתגר (הכהן, מעריב, 12 באפריל 2022). מה מטריד את בכירי הצבא באתגר הרב־זירתי, שבגיננו הם מוצאים צורך לצאת באופן פומבי ולהזהיר את הציבור מפניו? לכאורה המענה למלחמה הרב־זירתית הוא אתגר שאותו כבר פתרה מערכת הביטחון מספר פעמים בעבר. זהו מענה שגיבשו קברניטי מערכת הביטחון בתפיסת הביטחון (פרייליך, 2019, עמ' 24) – מענה שצלח את מבחן האש במערכות ומלחמות עבר בהצלחה רבה. למעשה צה"ל נולד למציאות של מלחמה רב־זירתית: 'מלחמת העצמאות' הייתה מלחמה רב־זירתית נגד פלישת צבאות ערב, וכבר במלחמה זו הצליח צה"ל להדוף את צבאות ערב ולהבטיח את הקמת המדינה.

קון (קון, 2005) טען שפרדיגמה חדשה צומחת בעת שהפרדיגמה הקיימת עדיין שולטת במחשבה שלנו, אבל היא כבר אינה מסבירה את התופעות שניתן לראות במציאות, והפרדיגמה החדשה מצליחה להסביר את התופעות באופן מדויק יותר ומתקבלת על ידי הממסד המדעי.

במחקר זה ניתן לזהות שלוש פרדיגמות ששלטו במחשבה הישראלית ביחס למענה לאתגר המלחמה הרב־זירתית, וככל הנראה אנו עומדים בפתחה של התהוות חדשה. לשם כך אתאר את האתגר שמציבה מערכה רב־זירתית למדינת ישראל; אעמוד על שינויים גאואסטרטגיים שיצרו עידנים שונים בביטחון הלאומי, ואמשיג את האסטרטגיות הישראליות השונות שגובשו במענה להם. בהמשך אנסה לזהות את המקור לחוסר הנחת מהמצב הנוכחי ולהציע מונח חלופי שעשוי לסייע בהבנת הבעיה והפתרון. עוד אצביע על התפתחות המחשבה האסטרטגית הישראלית לאתגר זה ועל תמורות שחלו בה, באמצעות ניתוח המערכות העיקריות שניהלה ישראל מול אתגר זה, ואת תוצאותיהן. מחקר זה אינו תיאור היסטורי, כי אם תיאור של התפתחות החשיבה הישראלית על האתגר הרב־זירתי והמעשה הביטחוני הנדרש לפתרוננו, ובזאת המחקר מחדש.

אתגר המלחמה הרב־זירתית

נשאלת השאלה מה מותר מלחמה רב־זירתית ממלחמה חד־זירתית. התשובה לשאלה הזאת היא: מלחמה רב־זירתית היא מלחמה המתנהלת סימולטנית בזמן ובזירות רבות במרחב, והיא מותחת את יכולת המדינה והצבא ומקצינה מאוד את פערי העוצמה בין הצדדים. ניתן לתפוס מלחמה כזאת דרך הממד של ארגון המלחמה בזירות או באמצעות תפיסה הוליסטית הרואה את המלחמה כשלם. היכולת של קואליציית שחקנים לכפות על שחקן בודד מלחמה מרובת זירות תאלץ אותו להשקיע את כל עוצמתו וכוחו, להפעיל את כל עתודותיו, לפשק את משאביו ולמתוח את כל יכולותיו עד לנקודה שבה מתיחה זאת תשתק את קבלת ההחלטות שלו. היכולת לאסור מלחמה כזאת הייתה שמורה למדינות ערב או למעצמות, בעוד שלישראל לא הייתה אופציה כזאת. במקרה הישראלי התנאים האסטרטגיים שלה מצויים מלכתחילה באיסימטריה יסודית (פרייליך, 2019, עמ' 60) בשטח, בהיקף האוכלוסייה, במשאבים כלכליים, בעוצמה הצבאית וביעדים

האסטרטגיים. עד שנת 1967 ישראל סבלה לתפיסתה מגבולות שאינם ברי הגנה. אולם העיסוק במושג "רב־זירתיות" שהופיע בשנים האחרונות, אינו עוזר לחדד את השתנות המצב האסטרטגי. המושג אינו מכונן פעולה ישראלית, וייתכן כי נדרש מושג אחר שייטיב לתאר את האתגר, ושיוביל לפעולה ומעשה. מושג כמו: "מלחמה נגד קואליציה".

מלחמות נגד קואליציה

כשאנו אומרים מלחמה רב־זירתית אנחנו מטשטשים את המובן מאליו: בהקשר הישראלי מלחמה רב־זירתית היא מלחמה נגד קואליציה. ההיגיון הצבאי דורש לרכז מאמץ, למקד את הקשב במלחמה מול אויב אחד, להשיג עליונות בזירה (הרכבי, 2013, עמ' 492) ועדיפות בעוצמה (אמ"ץ/תוה"ד, 2007, עמ' 25) לשם הכרעת כוחו הצבאי, לפני שעוברים לאויב הבא. מלחמה רב־זירתית, על כן, היא מלחמה כפויה על מדינת ישראל, ולכן היא מלחמה שמנוהלת נגדה על ידי קואליציית מדינות ושחקנים שאינם מדינתיים. אפשרות נוספת יכולה להיות קואליציית מדינות ושחקנים הפועלת נגד ישראל בזירה אחת, גם אפשרות זאת יוצרת מורכבות, מטילה מגבלות ודורשת מענה חכם לפירוק האתגר. מנגנון נוסף עשוי להיות מלחמה חד־זירתית ביוזמת מי מהצדדים, שהתרחבה לזירות נוספות ושמערבת שחקנים נוספים. החשש מאפשרות כזאת עשוי לשתק את רצון ישראל ליזום אפילו מערכה חד־זירתית. כלומר עצם החשש מהתגבשות קואליציה עלול לשמש אבן נגף קריטית לחופש התמרון האסטרטגי הישראלי.

בשנת 2001 פרסם תוה"ד חוברת מסדרת "תצפית" (אמ"ץ/תוה"ד, 2001). החוברת עסקה במלחמת קואליציה על רקע התגבשות הקואליציה הבינלאומית נגד "רודנות במזרח התיכון" ורצון ישראל לקחת חלק בקואליציה כזאת. זהו מקור ייחודי ובודד בצה"ל שעוסק במלחמות קואליציה. הפרסום מגדיר מלחמת קואליציה כך: "עיימות שבו מעורבים איחוד של מדינות בעלות ברית (או ישות פוליטית חמושה, כגון תנועות מהפכניות ותנועות גרילה)" (שם, עמ' 2). הכותבים מבדילים בין קואליציה 'התקפית' שנועדה לשנות מצב קיים ובמפורש להתפשט ולהשיג שליטה טריטוריאלית וכלכלית; לבין קואליציה 'הגנתית' שנועדה להשיג ביטחון הדדי או קיבוצי ולשמר את הסטטוס־קוו מול איום משוער. החוברת מנתחת את צורת

ההשתתפות בקואליציה ומגדירה שני תבחינים. התבחין הראשון הוא מידת המחויבות הרשמית של כל חברה בברית, והוא קשור בהיקף הכוחות או המשאבים שהחברה צריכה לתרום לברית. התבחין השני הוא רמת המאמץ שמשקיעה כל חברה על משרעת שנעה בין סיוע דיפלומטי, כלכלי, צבאי ועד קיום מבצעים מקבילים ומשולבים (שם, עמ' 8). התצפית הבחינה כי בריתות צבאיות הן שבירות מטבען, ולכן הפרמטר של לכידות הקואליציה הוא מהותי, וטוענת כי ככל שברית מבוססת על ערכים ותרבות משותפת ואידיאולוגיות דתיות ומדיניות, כך עולה עוצמת הלכידות בברית.

העמדה הגאואסטרטגית הישראלית : עמדה מרכזית וקווים פנימיים
המונח לחימה בקווי מבצעים פנימיים הוטבע על ידי ז'ומיני (הרכבי, 2013, עמ' 378) כדי להסביר התמודדות מול קואליציית אויב שהמסה שלה עדיפה. לחימה זאת מאפשרת ריכוז מאמץ לסירוגין נגד אויב אחד ואחר כך נגד משנהו תוך מעבר זריז בין חזיתות. בעת הלחימה פועלים נגד אויב אחד לשם הכרעתו, ובאותה שעה מרתקים את יתר האויבים באמצעות סד"כ קטן. זוהי צורה לחימה נוחה למדינה הנלחמת נגד קואליציה, והצורה מאפשרת לצבא לשמש טריז בין צבאות יריביה ולהכות יריב אחד אחר האחר. כמובן שצורת לחימה זאת תלויה במצב הגאואסטרטגי של מדינה. מדינה הלכודה בין שתי חזיתות או יותר חייבת להילחם בקווים פנימיים ברמה האסטרטגית. ההיסטוריה עשירה במקרים כאלו: כך לחם פרידריך נגד הקואליציה האוסטרית-רוסית-צרפתית, כך פעל נפוליאון במערכות 'אולם' ו'יינה', כך תכננו הגרמנים את תוכנית המלחמה שלהם למלחמות העולם, וכך לחמה ישראל במלחמותיה נגד קואליציית מדינות ערב בעידן הביטחוני הראשון.

העידן הביטחוני הראשון: 'הכרעה אופרטיבית בדירוג אסטרטגי'

הולדת הגישה הישראלית לזירת המלחמה - מלחמת העצמאות
במהלך מלחמת העצמאות הוקם צה"ל כצבא מדינתו מתוך ארגון המחותרת "ההגנה" ובמהלך המלחמה של ישראל נגד קואליציית

מדינות ערב, נקבעה למעשה הגישה הישראלית לזירת המלחמה, והיא ליוותה אותו בעידן הביטחוני הראשון. ישראל בר מתאר במאמרו (בר, 2018, עמ' 215) כי בעקבות מתקפת קואליציית מדינות ערב על ישראל נכנס צה"ל למגננה בכל הגזרות מול כוח אויב עדיף עד בלימתו בכל הזירות. הדיון האסטרטגי בנוגע למעבר למתקפה הביא להחלטה להישאר במגננה מול הצבאות החזקים: מצרים, עיראק וסוריה ולעבור למתקפה מול האויב המסוכן ביותר: הירדנים באזור לוד ורמלה שאיימו על מרכז החיים.

עם סיום 'ההפוגה השנייה' נשארו שלושה כוחות שסיכנו את הקיום הצבאי והמדיני של ישראל והם: הכוחות הירדני והעיראקי שאיימו על הבירה ועל רצועת החוף, והכוח המצרי שניתק את הנגב. בשלב זה ההחלטה האסטרטגית הייתה לפתוח במערכה נגד הצבא המצרי – מערכה שהובילה חזית הדרום. החזיתות היו התארגנות חדשה שניהלו אופרטיבית את המערכה ושחררו את המטכ"ל לעיסוקיו כמפקדה האסטרטגית. רצף המבצעים במסגרת המערכה על הנגב, כולל האיום על אלעריש בשטח סיני, הביס את הצבא המצרי ושחרר את הנגב, אבל חשוב מכך: הוא הוציא את מצרים מהמלחמה ופירק את הקואליציה הערבית. התיאום ושיתוף הפעולה הערבי, שלא התבלטו לחיוב בכל שלבי המלחמה, בעיקר על רקע המחלוקת בין ההאשמים למצרים, קרס ברגע שמצרים (ומקום מושב הליגה הערבית) – הישות האסטרטגית בקואליציה – פרשה מהמלחמה ב־24 בפברואר 1949 עם החתימה על הסכם שביתת הנשק השני בינה ובין ישראל (כהן שני, 2002, עמ' 114-145).

ממלחמת העצמאות ניתן ללמוד שההחלטה האסטרטגית עוסקת בסוגיית המתקפה ושבחירת האויב הראשון שיש להכריע. המתח הקיים בשאלה הזאת הוא בין הסרת האיום שמייצר האויב המסוכן ביותר, לבין האויב שמשמש הישות האסטרטגית בקואליציה, ושפגיעה בו עשויה להוציאו מהמלחמה, לפרק את הקואליציה ובכך לבטל את האיום הרב־זירתי.

ניתן ללמוד דבר נוסף על התנאים הגאוגרפיים שאפשרו לישראל לנייד סד"כ בקווים פנימיים. לאחר המלחמה התבהרה האסטרטגיה הישראלית, וניכר כי היא התייצבה על חמישה אדנים. הראשון היה

ביטחון יסודי שעניינו התכוננות למלחמה וניהול סבבי מלחמה שבהם תפורק קואליציית מדינות האויב ויוכרעו צבאות המדינות, עד שיכירו בחוסר תוחלת המלחמה כביטוי לרעיון 'קיר הברזל'. השני הוא ביטחון שוטף (טל, 1998) בין המלחמות שהתמודד עם בעיות היומיום, ושיעדיו היו שימור הריבונות וההישגיים הטריטוריאליים והדמוגרפיים, שהושגו במלחמות ובהסכמים (בכלל זה מניעת הסתננות ושליטה על שטחים שבמחלוקת). אדן נוסף הוא כריתת ברית פריפריות (אלפר, 2015; פודה, 2022) עם מדינות מוסלמיות שאינן ערביות, שנמצאו מחוץ לליבה הערבית-סונית של המזה"ת, ועם מיעוטים במדינות ערב החולקים תפיסה משותפת ביחס לאיום הערבי. ברית צבאית זו בלמה עוינות ערבית, ריתקה יחידות צבאיות ערביות מלהגיע לגבול ישראל וסיפקה לגיטימציה מדינית לישראל במרחב גאוגרפי עוין. האדן הרביעי היה: קבלת גיבוי ממעצמה לצורך הבטחת מעמדה בזירה הבינלאומית ומוסדותיה נגד קואליציית מדינות ערב והמעצמות התומכות בה, רכישת טכנולוגיות צבאיות מתקדמות ותמיכה לוגיסטית בעת משבר. האדן האחרון כלל קליטת עלייה והתיישבות כדי לצמצם את חוסר הסימטרייה הדמוגרפית, לתפוס שטח ולשלוט בו.

התפתחות החשיבה על זירת המלחמה לאחר מלחמת העצמאות

שמעון גולן מתאר במחקרו 'גבול חס־מלחמה קרה' (גולן, 2000, עמ' 212) את האופן שבו התקיים המאמץ לפיתוח תוכניות אסטרטגיות לזירת המלחמה לקראת 'סיבוב שני' בין ישראל למדינות ערב. התכנון האסטרטגי בדק שלל מקרים אפשריים של מתקפות מצד כל מדינה ערבית לחוד, מתקפות מתואמת של מגוון קואליציות ומתקפה מתואמת של קואליציית כלל מדינות ערב. כבר במהלך שנת 1950 הכינה מחלקת המבצעים של צה"ל שורת פקודות אב:

- "מקרה צפון" – מתקפה ביוזמת סוריה בהשתתפות לבנון;
- "מקרה מזרח" – מתקפה ביוזמת ירדן בהשתתפות עיראק (בתמיכה ובסיוע בריטי);
- "מקרה דרום" – מתקפה ביוזמת מצרים;
- "מקרה צפון דרום" – מתקפה מתואמת ביוזמת סוריה ומצרים;
- "מקרה הכול" – מתקפה כללית מצד כל מדינות ערב השכנות.

ההנחה הראשונה הייתה שישראל לא תיזום מלחמה אלא עליה להיערך לקראת מתקפה מצד מדינות ערב השוכנות לגבולותיה. הנחה נוספת הייתה כי לצורך מלחמת קואליציה מתואמת יוקם מטה עליון משותף לצבאות, וכוחות של צבא מצרים, לדוגמה, יקבלו אפשרות להציב כוחות ולהשתמש בנמלי ים ובבסיסי אוויר בסוריה ובלבנון. צה"ל העריך כי מבחינת יחסי הכוחות קואליציית מדינות ערב תיהנה מעדיפות כמותית מוחלטת בשריון ובארטילריה, וכי האויב ישלוט באוויר ובים מבסיסים נוחים.

בדיון שעסק בשאלת המענה לקראת מתקפה מתואמת מצרית-סורית (מקרה צפון דרום), קבע הרמטכ"ל ידן כי יש להכניע את מצרים בראשית המלחמה, וכי מצב זה יוציא גם את סוריה מכלל פעולה. טענתו הייתה כי הכנעת סוריה אולי תחליש את המורל המצרי, אך היא לא תוציאה מהמערכה. לפיכך נקבע כי התקפת הנגד הראשונה תוטל לחזית הדרום, ואם הכרעת צבא מצרים לא תוביל ליציאת סוריה ולבנון מן המלחמה, הן תותקפנה בהמשך כדי להכריע את צבאותיהן. דיון נוסף התקיים בשאלת המענה במקרה של מתקפה מתואמת של כלל מדינות ערב ("מקרה הכול"). בדיון הניחו כי היעד של מלחמה כזאת יהיה להכריע את מדינת ישראל באמצעות גיוס כל עוצמתן הצבאית של מדינות ערב, פעולה מתואמת לכיבוש האזורים המאוכלסים, תקיפה אווירית לשם שבירת הפוטנציאל התעשייתי שלה, וניתוק דרכי ההספקה האווירית והימית. על המתקפה תפקד מפקדה משותפת, לכוחות של כל מדינה תינתן עצמאות חלקית, ויתאפשר סיוע הדדי ביניהן.

היעד של ישראל למלחמה רב-זירתית כוללת הוגדר: "הגנה על קיום המדינה וגבולותיה במקרה של התקפתה והכרעת התוקפנים בזה אחר זה תוך קיצור משך המלחמה במידת האפשר" (גולן, 2000, עמ' 224).

יישום האסטרטגיה הרב-זירתית של ישראל

מבצע "קדש" ("מלחמת סיני"), שהיה מלחמה חד-זירתית, שהתייחדה בהיותה מלחמה שבה מדינת ישראל השתתפה בקואליציה לצד צרפת ובריטניה, מספקת לנו דוגמה לאופן שבו פעל הדרג המדיני להבטיח מלחמה חד-זירתית. הרמטכ"ל דיין טען כי לקראת מלחמת סיני

העביר ראש הממשלה בן־גוריון מסר ברור שנועד להרתיע את עיראק וירדן מהצטרפות למלחמה: "כי כניסת דיבזיה עיראקית לירדן היא עילה להכנסת צה"ל לגדה המערבית". בן־גוריון הנחה את המשלחת המדינית לפריז להגיע עם הבריטים להסכם, ועל פיו בריטניה לא תעזור למדינות ערב שעימן יש לה הסכמי הגנה, אם הן תבואנה להגנת מצרים. זהו מהלך מדיני לפירוק בריתות ההגנה של הצד הערבי ולמנוע הקמת קואליציה נגדית. תכלית מהלך מדיני זה משקף העדפה למלחמה חד־זירתית (דיין, 1976, עמ' 232).

מלחמת ששת הימים הייתה הביטוי המובהק להכרעה אופרטיבית בדירוג אסטרטגי. הדרך למלחמת ששת הימים עברה בהקמת ברית הגנה משותפת מצרית־סורית־ירדנית ובהתארגנות שכונתה כוחות "המפקדה הערבית המאוחדת". הצבא הירדני הועמד תחת פיקוד ישיר (שם, 397) של גנרל מצרי ויצא משליטת מלך ירדן וממשלתו. תוכנית המלחמה הישראלית הייתה להביס ולהשמיד את הצבא המצרי במרכז סיני (שם, 422); להגן בחזית סוריה – לספוג את האש הסורית ולשמור על חזית "פסיבית" (שם, 424); להגן בזירה הירדנית ולהימנע מלחימה בה, ולשם כך הועברו מסרים למלך ירדן במטרה למנוע אי הבנה שתביא להתלקחות הזירה. בהתאם לתוכנית עיקר הסד"כ היבשתי של ישראל הוקצה לחזית סיני, ותקיפת חילה־אוויר כוונה בתחילה לתקיפת שדות התעופה והשמדת חילה־אוויר המצרי, ורק בגל שני הופנה חילה־אוויר לתקיפת חילות אוויר נוספים.

לאחר שנפתחה המלחמה, והתברר כי גם צבאות סוריה וירדן הצטרפו למלחמה ותקפו את ישראל, נדרש שר הביטחון לקבוע מענה לאתגר הרב־זירתי. דיין החליט לכבוש את ירושלים מידי ירדן והתלבט בשאלת הקצאת הסד"כ באופן שלא יפגע בהשגת היעדים מול מצרים, החזית העיקרית, אבל יאפשר להרחיק את האש הירדנית מאתרים אסטרטגיים. בהקשר לסוריה החליט דיין להסתפק בתגובות, בעיקר באש אווירית וארטילרית, וקבע שדי לנו בשתי החזיתות מצרים וירדן (שם, עמ' 437). אולם למרות ששר הביטחון שאף לדחות את הפעולה בחזית ירדן עד לאחר ההכרעה בחזית המצרית, האירועים התקדמו מהר מהמתוכנן. עם התפתחות המערכה חידד ראש הממשלה אשכול את סדר העדיפויות: השמדת השריון המצרי, כיבוש שארם א־שיח

(פתיחת חופש השיט) וכיבוש הגדה המערבית. כלומר מתקפה בשתי זירות במקביל ומגננה בשלישית. ביום 7 ביוני איבדה ירדן את הגדה המערבית ויצאה מהמלחמה, ומצב זה אפשר להעביר כוחות וקשב לחזית סוריה (שם, 456). עד 8 ביוני הובס גם הצבא המצרי בסיני, ולאחר שמצרים הסכימה להפסקת אש יצאו כוחות פיקוד הצפון ב־9 ביוני למתקפה במטרה לכבוש את רמת הגולן – משימה שהושלמה בתוך יום וחצי של לחימה.

תוצאות מלחמת ששת הימים הביאו את צה"ל לשבת בגבולות ברי הגנה על גדת הסואץ, נהר הירדן ועל קו תילי הגעש ברמת הגולן, צבאות ערב הוכו והובסו, האסטרטגיה הערבית של "שחרור פלסטין" בהכרעה צבאית קרסה, היוקרה המדינית והכבוד הלאומי של מדינות ערב נפגעו. כבר באוגוסט 1967 הובילה מצרים ועידה בהשתתפות שמונה מדינות ערב בחרטום כדי לתאם את המאמצים הפוליטיים והצבאיים נגד ישראל ולקבל סיוע כלכלי ממדינות הנפט. המדינות המשתתפות התחייבו: לא להגיע לשלום עם ישראל, לא להכיר בישראל, לא לקיים מו"מ עם ישראל ולהתעקש על זכויות הפלסטינים.

מלחמת ההתשה הייתה מלחמה מוגבלת נגד קואליציה רב־זירתית (זהר, 2011, עמ' 7) בהובלת מצרים (גולן, 2018, עמ' 13) ובהשתתפות סוריה, ירדן וארגוני המחבלים באיו"ש וברצועת עזה, בירדן וב"פתח" לנד" בלבנון. בסופה אף ניהלה ישראל לחימה ישירה נגד כוחות ברה"מ במצרים.

אברהם זהר (זהר, 1977, עמ' 16) טען כי נאצר פיתח תוכנית תלת־שלבית למלחמה מוגבלת: עמידה איתנה לשיקום הכוח הצבאי, הגנה מונעת שתתבטא במהלומות נרחבות על ביצורי התעלה, ושלב השחרור. בפועל נכשל נאצר בהפעלת שלב השחרור, ולאחר שלב ההתשה הוא נאלץ להסכים להפסקת אש שנמשכה שלוש שנים עד פרוץ מלחמת יום הכיפורים. בניסיון לשלב את החזית המזרחית חודש הפיקוד הערבי המשותף בספטמבר 1968, והחל שלב ההגנה המונעת. את ההובלה נטל ארגון הפתח, ועל פי משנתו של מאו הוא הקים מקלט לגרילה בירדן ומשם ניסה לפעול באזורים הכפריים והעירוניים של יהודה ושומרון כדי לעורר התקוממות ערבית עד להצטרפות צבאות ערב להכרעה אסטרטגית (טובי, 2019, עמ' 6).

שלב ההגנה המונעת התבטא בגזרה המצרית במהלומות אש ובפשיטות על מוצבי קו בר לב, ובחזית המזרחית התפתח דפוס של ניסיונות חדירה והתקפות על מוצבי צה"ל מירדן ומסוריה. בתגובה הקים צה"ל מכשול בבקעת הירדן (גדר ושדות מוקשים), הצליח לדכא את פעילות המחבלים באיו"ש, למנוע חדירות ואף לפשוט לירדן לפגיעה בבסיסי המחבלים. בחזית הדרום הפעיל צה"ל כוחות מיוחדים לפשיטה על יעדים אסטרטגיים, כמו האי גרין, והכניס את חילהאוויר לתקיפת מטרות בחזית מצרים ובעומקה. תגובה זו נטלה את היוזמה האסטרטגית מידי מצרים, הכשילה את המעבר לשלב השחרור והביאה במקומו לפתיחת שלב של הקזת דם – התשה. גם אסטרטגיית הקזת הדם כשלה ואילצה את המצרים לבקש מברה"מ ליטול על עצמם את ההגנה על עומק מצרים מפני חילהאוויר. עובדה זאת הביאה את צה"ל לתקיפת מערכות ההגנה האווירית (הגנ"א) המצרית ולקרבות אוויר באופן ישיר נגד כוחות סובייטיים. ביוני 1970 נענתה סוריה לקריאה המצרית ופתחה בהתקפה קרקעית בגבול במה שידוע כ"מלחמת שלושת הימים" שחרגה בהיקפה מהלחימה בגזרה זאת, שהתאפיינה בפשיטות קרקעיות ומוסקות. לקראת אמצע 1970 החל צה"ל לפשוט בפשיטות משורינות לאזור הפתח-לנד בלבנון שהתפתח להיות בסיס גרילה נגד גבולה הצפוני של ישראל. בתגובה הוקם בהר דב בסיס מבצעים צה"לי, ומטרתו הייתה לסכל את ניסיונות ארגון הטרור פתח. במלחמת ההתשה שמרה ישראל על היגיון הביטחון השוטף – שימור הישגי המלחמה. במצבה האסטרטגי החדש ישראל נמנעה לצאת למלחמת הכרעה נוספת ופיתחה מענה של התשה נגדית והגנת גבולות. צה"ל פעל במקביל ובעצימות נמוכה בכל הזירות (כולל זירת ים) בתקיפות מהאוויר, בפשיטות משורינות ובמבצעים מיוחדים. המטכ"ל הפעיל את חילהאוויר והמבצעים המיוחדים, והפיקודים הפעילו את כוחות היבשה האורגניים באופן עצמאי.

מלחמת יום הכיפורים הייתה מלחמה נוספת בין מדינת ישראל לקואליציית מדינות ערב. בראש הקואליציה עמדה מצרים לצד שותפתה סוריה, וכוחות משלוח מעיראק, מירדן, מלוב, ממרוקו ומערב הסעודית תגברו את שדה הקרב. המלחמה התחוללה בשתי זירות: רמת הגולן הישראלית והסורית וסיני – ארץ גושן. ישראל

שנתפסה בלתי ערוכה למתקפת הפתע, נקטה בתחילה מגננה בשתי הגזרות במטרה לבלום את צבאות מצרים וסוריה.

מייד לאחר שהאויב נעצר, יצאו כוחות צה"ל להתקפת נגד בוזמנית בצפון ובדרום, אולם בעוד שבצפון התקפת הנגד הצליחה, בדרום התקפת הנגד נכשלה. כישלון התקפת הנגד הפיקודית של 8 באוקטובר היה קריאת השכמה לרמטכ"ל אלעזר לחזור לאסטרטגיה המסורתית לזירת המלחמה – 'הכרעה אופרטיבית בדירוג אסטרטגי'. בדיון בחדרו לקביעת מדיניות הלחימה בבוקר התשעה באוקטובר הסביר הרמטכ"ל את השקפתו לגבי האופן שבו יש לנהל מעתה את המלחמה (גולן, 2013, עמ' 543):

אם אנחנו רוצים לנצח, צריך שיתחיל להיות להם יותר גרוע מאשר לנו. לכן אני רוצה לחלק אותם לשניים: יש מצרים ויש סוריה, ואני לא יכול לעשות להם רע בו זמנית לשניהם. אני צריך אחד אחד, ואני מוכרח לרכז את כל המאמץ [...] ברמת הגולן הסורים במצב פחות טוב מהמצרים. אבל הסורים יש להם שתי דיביזיות משוריינות, עוד קצת טנקים מאחור, שתי הדיביזיות שכבר במגע אני לא יודע כמה הם איבדו. אז אני צריך עכשיו לקחת אויב אחד ולשבור אותו, אחד – ולא שניהם בו זמני. מהשניים שצריך לשבור עכשיו אני רוצה לשבור את סוריה [...] אנחנו מוכרחים לשבור ב-24 השעות הקרובות את סוריה. לשבור אותה ואחרי זה נתפנה למצרים.

כך אומנם קרה, ופיקוד הצפון יצא למתקפה לשטח סוריה ב-11 באוקטובר, כבש מובלעת ואיים בירי תותחים על הבירה דמשק. המתקפה הפיקודית נבלמה נוכח מיצוי כוחו של הפיקוד והתייצבות גיס עיראקי וכוחות ירדניים רעננים ברמת הגולן הסורית. לאחר מכן יצא פד"ם למתקפה, וב-15 בחודש צלחו כוחות פיקוד הדרום את תעלת סואץ, כיתרו את הארמייה השלישית המצרית והגיעו לקילומטר ה-101 מהבירה קהיר.

בשונה מתוכנית האב ל"מקרה צפון דרום" ולקביעה שקבע ידן, ולפיה יש להכריע ראשית את מצרים, דבר שיגרום גם להוצאת סוריה מהמלחמה, התנהלה המלחמה במקביל בשתי הזירות. לאחר שאלעזר חזר לעקרון הדירוג האסטרטגי, הוא בחר להכריע ראשית

את צבא סוריה ולאחר מכן לנסות להכריע את צבא מצרים. בזירה הימית התקיים דירוג דומה. בלילה הראשון למלחמה תקף חיל־הים את הנמל הסורי בלטקיה והטביע חמש ספינות ואז פנה למצרים ושם תקף בלילה השלישי למלחמה ארבעה סטי"לים מצרים מול הדלתא המצרית והשיג חופש פעולה בים התיכון.

למרות ההונאה המוצלחת, ההפתעה שהושגה, והמחיר הכבד ששילמה ישראל, צה"ל הצליח להעביר את המלחמה לשטח האויב, לכתר ארמייה מצרית ולאיים על הבירה הסורית. תוצאה זאת תרמה להחלטה המצרית לנטוש את האסטרטגיות הצבאיות ולפתוח מו"מ להסכם שלום ככלי להשגת מטרותיה המדיניות והביא גם את סוריה לנטוש את מטרותיה להשיב את הגולן במלחמה ועברה לניהול מו"מ חשאי עם ישראל לשלום לצד מאמץ תומך של הקזת דמה בתחילה באמצעות פח"ע מסוריה ובהמשך באמצעות ארגוני שליח מאדמת לבנון.

סיכום העידן הביטחוני הראשון

לאחר הפרעות של 1921 טבע ז'בוטינסקי את המונח "קיר הברזל" (ז'בוטינסקי, 1923) שהפך לרעיון, ולפיו אם הערבים יתנפצו שוב ושוב על קיר ברזל ביטחוני, הם יבינו כי אין טעם להילחם בנוכחות היהודית בארץ ישראל ויקבלו את קיום היישוב. תפיסת הביטחון, שפותחה בתחילת שנות החמישים, הוכיחה את תבונתה, ויישומה המוצלח הגשים את ייעודו בביטחון הלאומי. בכל סבב לחימה הוכו צבאות ערב קשות ונאלצו להשקיע משאבים רבים בשיקום הצבאות, וכל סבב שבא בעקבותיו הופיע עם יעדים הולכים ופוחתים. לאחר חמש מלחמות יצאו מדינות ערב ממעגל המלחמה: מצרים דה־יורה, סוריה וירדן דה־פקטו והכירו במדינת ישראל כעובדה קיימת. אסטרטגיות האויב שגרסו "הכרעה", הובסו בפני הגישה הישראלית של "הכרעה אופרטיבית בדירוג אסטרטגי". אסטרטגיות אחרות של האויב, כגון התשה או מלחמה מוגבלת הישג, אתגרו את הגישה הישראלית למרות שגם הן ניגפו בפניה. ההישג הישראלי במלחמת יום הכיפורים סימן את דעיכת המלחמות נגד צבאות מדינתיים ואת המעבר ללחימה נגד ארגונים וצבאות טרור.

העידן הביטחוני השני: 'כפייה או אכיפה בבידול זירתי'

(היפרדות והרתעה באש - מהוגעה לייאוש, כתובת מדינתית,
"מנופים", הכלה והבלגה)

שינויים שחלו באיום ובתנאים הגאואסטרטגיים בתחילת שנות התשעים, הביאו להתפתחות של תפיסת לחימה חדשה בקרב מדינות וארגונים שאותם כינה איתי ברון "הציר הרדיקלי". (אמ"ץ/תוה"ד, 2010). תפיסת הלחימה ה"חדשה" נמצאה בין צבא סדיר למלחמת גרילה. ברון וולנסי (ברון וולנסי, 2010) טענו כי מתוך הכרה בעליונות המוחצת של צבאות המערב ולאחר קריסת ברית המועצות שהייתה המשענת המעצמתית, נקלעו המדינות (איראן, עיראק וסוריה) למשבר, ולעומתן עלה כוחם של הארגונים (חיזבאללה, חמאס ואלקאעידה). מדינות וארגונים אלו פיתחו תפיסת ביטחון הנשענת על שלוש רגליים: ספיגה, הרתעה והתשה. ספיגה של תקיפות מדויקות מערביות לשם שרידות הכוח באמצעות מיגון, מנהרות ובונקרים, הסוואה ופיזור הכוח הצבאי. הרתעה אמינה המבוססת על פגיעה באויב באמצעות כוחות גרילה, דמויי חי"ר וקומנדו המפעילים אמצעי לחימה נמוכי חתימה כגון טילי נ"ט, מטעני חבלה, פיגועי התאבדות ורקטות קרקע-קרקע. ולבסוף מעבר מאסטרטגיית הכרעה לאסטרטגיה של התשה – "ניצחון באי הפסד" שיביא את המערב להסתלק מתוך הכרה בחוסר המוצא של מצב הלחימה.

נדמה כי מדינת ישראל וצה"ל התקשו לגבש אסטרטגיה ביטחונית חדשה להתמודדות עם סוג חדש זה של אתגר לביטחון. תורת הביטחון היסודי הישראלית שהתעצבה בתחילת שנות החמישים, הוכוונה לפעולה נגד קואליציית צבאות מדינתיים ולא סיפקה מענה קוהרנטי לאתגר האיסימטרי. באופן מסורתי נתפסו איומים מסוג ארגוני טרור כבעיה של ביטחון שוטף (שימור הישגים) ולא כבעיה של ביטחון יסודי (מלחמה לשיפור משטר ביטחון), ולכן העדיפה ישראל למצות את יתרונה החומרי ולהתיש את האויב באמצעות כוח האש המתקדם שפיתחה. ישראל לא תפסה את ארגוני הטרור כקואליציה אלא כשחקנים שאינם חורגים ממטרד ביטחוני. במהלך ההתמודדות

עם האתגר האיסימטרי ההפוך התפתחו בצה"ל מספר רעיונות ובהם: "חיפוש כתובת מדינתית", הפעלת "מנופים" ו"הוגעה". המשותף לכולם הוא הניסיון לעקוף את הצורך להכריע את האיום האיסימטרי ההפוך. עד שלבסוף התקבעה הפרדיגמה המייצגת את העידן: מבצעים מוגבלים בהיגיון הרתעתי תחת אסטרטגיה של כפייה ואכיפה.

צה"ל אימץ בתחילה הנחה שלא ניתן להכריע צבאית אתגר איסימטרי הפוך. זכורה קביעתו של הרמטכ"ל שומרון כי אין פתרון צבאי להתקוממות הפלסטינית באינתיפאדה הראשונה אלא רק פתרון פוליטי (דרורי, 2016, עמ' 366). משתמע מכאן שהרמטכ"ל סבר שהפתרון לאתגר הביטחוני הוא ויתור ישראלי לדרישות הפלסטיניות. תופעה שנייה שנבעה מאימוץ ההנחה שלא ניתן להכריע ארגוני טרור, הייתה חיפוש "כתובת מדינתית" חלופית שתחסן את ארגון הטרור הסורר. הציפייה הייתה שהפעלת כוח על כתובת מדינתית, כמו סוריה, תביא אותה לרסן את חיזבאללה ולהפסיק את הידרדרות מצב הביטחון בדרום לבנון, ולכך קרא גולן (גולן, 2022, עמ' 22) "המנוף הסורי". הפעלת "מנוף" כזה היא, לדוגמה, יעף של חיליהאוויר מעל ארמון אסד בלטקיה לאחר שירי נ"מ של חיזבאללה גרם למות נער ישראלי בשלומי (גוטמן והראל, 2003). "המנוף הלבנוני" עניינו לכפות על לבנון, מדינה המארחת ארגון טרור וגרילה בתחומה, לממש את ריבונותה ולצמצם את חופש הפעולה של חיזבאללה. סוריה נתפסה גם ככתובת מדינתית למנוף על חמאס (גרינברג, 2006) לדוגמה, לאחר חטיפת גלעד שליט. פתולוגיה זו לא נעלמה, וישראל העדיפה לפעול מול כתובת מדינתית, לבנון לריסון חיזבאללה, חמאס ככתובת מדינתית ברצועת עזה והרשות הפלסטינית ככתובת מדינתית ביהודה ובשומרון.

תורת "העימות המוגבל" של צה"ל פורסמה בשנת 2001 (אמ"ץ/תוה"ד, 2001), ובבסיסה עמדה אסטרטגיית ה"הוגעה" – שיטת ניהול עימות השוחקת בהדרגה את נחישות האויב עד אובדן נכונותו להילחם. אם במלחמה בין צבאות הכרעה מוגדרת כשלילת כושר הלחימה של האויב, עד שיחדל לפעול באופן יעיל, בעימות המוגבל ההכרעה ברמה האסטרטגית היא תודעתית וברמה הצבאית: "אובדן היכולת להוציא לפועל תהליך הוגעה אפקטיבי, להוגיע מבלי להתייגע" (ניר, 2004, עמ' 111). כלומר צה"ל קבע תורתית כי בעימות המוגבל הוא אינו

יכול להכריע ארגוני טרור, ולכן האסטרטגיה כלפיהם היא הוגעתם – לייאשם ולעייפם מדרך הטרור.

מבצעי הרתעה הם סבבי לחימה עצימים שבהם בחילופי מהלומות, שעיקרן שיגור רקטות מצד צבאות הטרור ותקיפות אוויר מבוססות מודיעין של חילהאוויר בחסות מערך ההגנ"א, מפגינה ישראל את עליונותה הצבאית ומבקשת לתרגם אותה ל"הבנות" או הסדרה של כללי משטר הביטחון בזירה. בפועל, ובלי שיוצהר על כך באופן רשמי, דפוס זה היה לצורת הפעלת הכוח המועדפת על ישראל מאז שנת 1993. צורה זאת אומנם אינה מביאה להישג גבוה, כמו מלחמות ההכרעה, ואינה קצרה כמותן, אך היא אינה נושאת מחיר גבוה בנפש, למרות עלותה הגבוהה במשאבים, בחימוש מדויק, במיירטים ובשעות אדם למודיעין ולתכנון מבצעי.

למעשה מבחינה תאורטית מבצעים אלה הם ביטוי לאסטרטגיה של כפייה ואכיפה. כפייה (צה"ל, 2022, עמ' 30) היא הפעלת כוח ושליטת יכולות האויב עד לכפיית רצוננו עליו ולשינוי התנהגותו מכוח המחיר ששילם ועוד צפוי לשלם, הגם שלא הוכרע ברמה המערכתית. מבצע "שלום הגליל" (מלחמת לבנון הראשונה) הייתה מלחמה בלבנון נגד קואליציה של ארגוני המחבלים והצבא הסורי בלבנון. בדומה למלחמת ההתשה היא שילבה לחימה נגד צבא מדינתי סדור ולחימה נגד ארגוני טרור ממוסדים מאוד. לבנון, מדינה כושלת, שימשה אכסניה לארגוני הטרור והגרילה הפלסטינים בסמוך לגירושם מירדן ולאחריו, ובה ישבו מפקדותיהם שהובילו טרור נגד יעדים ישראלים ברחבי העולם. בדרום לבנון הוקם מתחם צבאי שאיים ישירות על יישובי הצפון. לאור חולשת לבנון פלשה סוריה לתוכה, והייתה לגורם רב השפעה בה.

מטרות המלחמה הוגדרו על ידי שר הביטחון שרון באוקטובר 1981. הרמטכ"ל איתן השאיר את המטרות שקבע השר אך שינה את סדרן, וכך הן מופיעות בפקודת מבצע "אורנים" (גולן, 2017, עמ' 120): (א) מניעת הפגזות על יישובי הצפון ומניעת פעילות חבלנית עוינת מלבנון; (ב) הסגת הסורים מאזור בירות; (ג) חיסול בעיית המחבלים בלבנון מבחינה מדינית ומבחינה צבאית; (ד) הקמת ממשלה חוקית בלבנון שתהיה חלק מהעולם החופשי ותחיה בשלום עם ישראל.

המטרות עוררו שאלה מהותית: האם להילחם תחילה במחבלים, בסורים או בשניהם במקביל. שאיפת הרמטכ"ל הייתה להימנע מהתנגשות בכוחות הסוריים, והוא דן באפשרות ולפיה האם ניתן להשיג את מטרות המבצע בלי להילחם בסורים. שר הביטחון סבר שיש להשתדל להימנע מהתכתשות עם הסורים אבל העריך שיהיה בלתי אפשרי להימנע מכך. בקרב המפקדים שררה תמימות דעים שאי אפשר להימנע מהתכתשות עם הסורים, ולכן הם דנו בשאלה כיצד עדיף לפעול נגד ארגוני המחבלים והסורים (גולן, 2017, עמ' 128). תא"ל יצחק מרדכי, מפקד אוגדה 91, טען כך: "מכיוון שהסורים הם הגורם הדומיננטי בלבנון, הם האויב העיקרי ונגדו לפעול תחילה". אלוף בר-כוכבא, מפקד גייסות השריון, טען שמכיוון שסוריה היא האויב המסוכן יותר: "יש להתכונן ללחימה בו, הן בסוריה והן בלבנון". הרמטכ"ל הכריע: "הכלל שלפיו יש להכות תחילה את האויב החזק, אינו תופס לגבי תוכנית "אורנים", משום שהבעיה העיקרית שנדרש לפתור בלבנון היא בעיית המחבלים". בדיון ממשלה על היציאה למלחמה שהתקיים ב־5 ביוני 1982, הציג שר הביטחון את התוכנית לחברי הממשלה והצהיר כי מטרת המבצע אינה לפגוע בסורים, ופגיעה בהם תהיה רק אם הסורים יתערבו בלחימה. בפועל כוחות פיקוד הצפון תוכננו להתקדם עד לקרבת הסורים בכוונה להביאם לנסיגה ללא קרב מתוך איום על עורפם. בהחלטת הממשלה מ־5 ביוני (שם, עמ' 184), על היציאה למלחמה נקבע כך: "בעת ביצוע החלטה זו, אין לתקוף את הצבא הסורי, אלא אם הוא יתקוף את כוחותינו".

תכנון לחוד ומלחמה לחוד. משהבינו הסורים את הכוונות של כוחות פיקוד הצפון, הם הגיבו בתגבור המערך בניסיון למנוע מצה"ל לתפוס את יעדיהם המערכתיים. הדילמה התגברה כאשר כוחות פצ"ן התקרבו לאזורים שהושפעו ממערך ההגנ"א שפרסה סוריה בבקעת הלבנון. אותה דילמה הוחרפה, שכן בחסות מערך ההגנ"א ההולך ומתעבה צברו הסורים סד"כ של 2 דיביזיות (שם, עמ' 380). ממשלת ישראל החליטה לתקוף את מערך ההגנ"א הסורי שנפרס בלבנון, תוך שהעבירה מסרים באמצעות השליח האמריקאי חביב כי אין לה עניין במלחמה כוללת עם סוריה. זאת על אף שתקיפה כזאת משמעותה הכנסת ממדים חדשים למלחמה. מרגע שחילהאוויר תקף והשמיד

את מערך ההגנ"א הסורי בלבנון במבצע "ערצב 19", נפרץ הסכר, והלחימה הפכה להיות ישירה נגד הכוחות הסוריים בלבנון, לרבות על הקרקע (שם, עמ' 396). מצב זה היה שונה מהמצב הקודם שבו נלחם צה"ל נגד כוחות סוריים באופן מוגבל, ולאחר שהם תקפו אותו. מנקודה זאת עיקר הקשב המטכ"לי והפיקודי עבר לכוחות שלחמו נגד הסורים. מצב זה מדגים את עדיפות המושג 'לחימה נגד קואליציה' על פני המושג 'מלחמה רב־זירתית', משום שהמלחמה הוגבלה לזירה אחת – לבנון. אולם פעלה בה קואליציית שחקנים היברידיים, ועובדה זאת יצרה מורכבות רבה להפעלת הכוח ולמגבלות שמדינת ישראל נטלה על עצמה.

במלחמה הזאת הופיע לראשונה רעיון הבידול: בתחילה שאפה ישראל להותיר את סוריה מחוץ למערכה, ובהמשך היא ביקשה לבדל בין כוחות סוריה בלבנון לכוחות סוריה שבסוריה. הרצון והציווי להותיר את סוריה מחוץ למערכה ותיחום הלחימה רק נגד כוחות סוריה בלבנון הצליח. הסורים קיבלו את חוקי המשחק האלה, והמלחמה לא התרחבה לרמה"ג, למעט תקיפה אחת מחוץ לשטח לבנון – התקיפה של מוצב החרמון באמצעות שמיניית מטוסים סוריים.

האינתיפאדה הראשונה הייתה עימות רב־זירתי שנמשך מדצמבר 1987 ועד החתימה על הסכמי אוסלו בשנת 1993. עימות זה התאפיין בהתקוממות עממית ביהודה ושומרון, ברצועת עזה, במזרח ירושלים, ובפרצי אלימות של ערביי ישראל (שהונהגו על ידי ועדת המעקב העליונה) שיזמו שביטות כלליות שבמהלכן שובשה התנועה בצירי ישראל באמצעות השלכת אבנים ובקבוקי תבערה.

בתגובה לאלימות הערבית ולעובדה כי פיקוד הדרום ופיקוד המרכז לא הצליחו להרגיע את השטח, הקים המטכ"ל את אוגדת איו"ש ואת אוגדת עזה – שתי אוגדות מרחביות ייעודיות ללחימה בטרור ולמיגור ההתקוממות. צה"ל לא הצליח להכריע ולדכא את ההתקוממות העממית והטרור הפלסטיני, והדרג המדיני סיים את העימות בהסכם שתוצאותיו היו הקמת הרשות הפלסטינית ונסיגה ממרכזי הערים הפלסטיניות.

מלחמת המפרץ הראשונה (1991) היא מלחמה חשובה, למרות שהיא נטועה בעידן הביטחוני השני היא המבשר של העידן הביטחוני השלישי

ושל המאפיין העיקרי שלו "מלחמות אש". במלחמה זאת קרסה תפיסת הביטחון היסודי הישראלית – ישראל לא הצליחה להרתיע את עיראק מלשגר טילי קרקע-קרקע 'סקאד' לעבר עורפה האזרחי, לא הייתה לה התרעה לגבי ירי הטילים (עד שהאמריקאים הסכימו להעביר לישראל התרעה מבוססת חישת לוויינים), ולא הייתה לה יכולת הכרעה. גם יתר עקרונות תפיסת הביטחון לא נמצאו מועילים: הסדיר לא בלם, והמילואים לא תקף, לא הועברה המלחמה לשטח האויב, ישראל לא נשענה רק על עצמה, ולא הגיבה באופן בלתי פרופורציונלי. המטכ"ל גילה כי הוא אינו מותאם לסוג זה של מלחמה – מלחמת אש. הפיקודים המרחביים לא היו רלוונטיים, לא הייתה הגנה אקטיבית מפני טילים, ולא היה גוף צבאי שאחראי על העורף. מדינת ישראל נקטה מדיניות ואסטרטגיה של הבלגה מול האתגר הביטחוני, כשהיא נשענת על מתן התרעה לאזרחים לכניסה לחדרים המוגנים ביריעות ניילון, בסרט דביק ובסמרטוט לח ספוג תמיסת סודה לשתייה. כתוצאה מכך שותקו החיים הכלכליים והחברתיים בגוש דן, והאזרחים עברו באופן עצמאי לאזורים מאוימים פחות.

בעת המלחמה ירו מחבלי הפתח שבלבנון מטחים בני עשרות רקטות למרחב מוצב חממה מטולה כצעד תמיכה למלחמתו של סדאם בישראל (גולן, 2020, עמ' 228). יש לזכור כי במלחמה זאת עדיין שלטה ישראל ברצועת הביטחון שבדרום לבנון ולחמה נגד ארגוני המחבלים שם. בתגובה לירי הרקטות החליט הרמטכ"ל שומרון להגיב ב"בום על קולי" ולהסתפק בירי ארטילרי.

בזירת פיקוד המרכז שיחקה ירדן תפקיד כפול. התייצבותה לצד סדאם חוסיין העלתה חשש מפני ירי ארטילרי מירדן (גולן, 2020, עמ' 114), ובה בעת ירדן לא הסכימה לאפשר לצה"ל לעבור בשטחה האווירי והיבשתי בדרך לעיראק. בזירה הפלסטינית הוטל עוצר כדי להוריד את רמת החיכוך והטרור העממי ששאבו עוצמה מירי הטילים העיראקי על עורף ישראל.

מלחמה זאת בישרה את מלחמות הטילים שבהן נאלץ צה"ל לתכנן פעולות בחזית, בעורף ובמעגל שני במקביל. אלוף ישראל טל קבע בספרו (טל, 1996, עמ' 220) כך:

אם יצטברו טילים ארוכי טווח במזרח התיכון, ישתנו יחסי

הכוחות בתחום עוצמת האש האסטרטגית בין ישראל למדינות האזור, ואלה תוכלנה לצמצם, באמצעות הטילים, את הנחיתות האסטרטגית המסורתית שלהן בתחום הזה. במציאות החדשה יהיה על צה"ל להרתיע ישירות את המדינות הרחוקות, שכן יהיה ביכולתן לתקוף את ישראל ישירות מאדמתן, ללא קשר עם מדינות העימות, שאפילו אינן חייבות להשתתף במלחמה.

ראוי להעמיק בניתוח האסטרטגי של טל. הוא מבחין כי עד למלחמת המפרץ מדינות המעגל השני שרצו להשתתף במלחמה נגד ישראל, נדרשו לבנות 'צבאות משלוח' ולהעביר כוחות אלו למדינות המעגל הראשון כדי לתקוף את ישראל. אולם תפוצת טילים ארוכי טווח מאפשרת למדינות במעגלים הרחוקים לתקוף את העורף הישראלי ללא צורך להכניס לעימות גם את מדינות המעגל הראשון. מצב זה מאתגר את ישראל מכיוון שהמענה הצבאי המסורתי שלה התבסס על צבא למעגל ראשון, שפועל בקווים פנימיים, ושאותו היא לא תוכל להפעיל. לכן סבור טל כי האסטרטגיה העיקרית שישראל תוכל לנקוט תהיה הרתעה.

אירועי "גאות ושפל" (המלחמה הרבזירתית 2000) החלו ב'27 בספטמבר על רקע כישלון המו"מ המדיני שבין ראש הממשלה ברק לראש הרש"פ ערפאת בשיחות קמפ דייוויד ולאחר עליית חבר הכנסת אריאל שרון להר הבית. הפלסטינים באיו"ש פתחו באלימות חמושה – ירי מנשק חם, טרור וגרילה ושימוש נרחב בפיגועי התאבדות. בלטו בחריפותם אירועי קבר יוסף שבהם נהרג לוחם מג"ב מדחת יוסף, ומעשה הלינץ' בחיילי המילואים ואדים נורז'יץ ויוסי אברהמי ברמאללה. ברצועת עזה תקפו הפלסטינים בנשק חם את מוצבי צה"ל, כמו בלחימה סביב מוצב צומת נצרים שנצרב בתודעה בגלל מות הילד מוחמד אדורה. בשטחי ישראל החלו הפגנות הזדהות של ערביי ישראל בעידוד ועדת המעקב העליונה, ואלה הפכו למהומות אלימות שכללו הצתות, חסימת צירים ופגיעה ביהודים הנעים בהם, במיוחד בגליל ובוואדי ערה. מהומות אלו זכורות בשם "אירועי אוקטובר 2000", והן נבדקו על ידי ועדת חקירה ממלכתית – "ועדת אור" (אור, 2003). בצפון ארגון החיזבאללה הרג וחסף 3 חיילים בהר דב ב'7 באוקטובר באירוע הלחימה הראשון שלאחר נסיגת צה"ל מדרום לבנון.

צה"ל לא הגיב על אירוע החטיפה למרות הבטחת ראש הממשלה ברק בעת הנסיגה במאי 2000 כי: "אם תיפול שיערה משערות ראשם של מי מחיילנו, אדמת לבנון תבער" (קרפל, 2014). ברק נשא מסר מרתיע ורמז שפגיעה קלה תביא בתגובה לתקיפות אוויר חמורות באמצעות תשלובת מודיעין-מהלומה – הכלי הצבאי האפקטיבי שפיתח צה"ל בשנות התשעים. התגובה שלא הופעלה לאחר החטיפה, ניתנת להסבר על רקע החשש מפני עימות רביזירתי והשאיפה לצמצם את כמות הזירות הפעילות בכדי להתרכז בזירה העיקרית – איו"ש. מלחמה זאת מגלמת אסטרטגיה של בידול, בזירת הלחימה העיקרית – יהודה, שומרון ובפנים כפיית משטר ביטחון בצפון וברצועת עזה הבלגה על ההתרסה של חיזבאללה וחמאס.

אלוף גרשון הכהן שהיה רח"ט תוה"ד באגף המבצעים בזמן מבצע "חומת מגן" (2002) טען (הכהן, 2002, עמ' 3) כי הרעיון של הרמטכ"ל מופז לזירת המלחמה במבצע היה כך: "לפיקוד הצפון שחווה באותו יום התקפה באש באזור אביבים הורה הרמטכ"ל על "הבלגה", לפיקוד הדרום "הכלה" ולפיקוד המרכז הוגדרה התמקדות במשימת "הכרעה". למעשה במשחק מלחמה שהתקיים באגף המבצעים, התחוור שהאינטרס הישראלי לזירת המלחמה הוא להימנע מפתירת חזית לחימה נוספת בצפון (מודריק עברוני, 2022, עמ' 16). בזירת המרכז נקט הפיקוד גישה של סימולטניות (בו זמניות) אופרטיבית בהתקפותיו על הערים הפלסטיניות והכריע את הטרור הפלסטיני. "חומת מגן" מספקת לנו שתי הבחנות חשובות. ההבחנה הראשונה היא ההוכחה שניתן להכריע צבאית את הטרור כאיום איסימטרי ולא להסתפק בהוגעתו. ההבחנה השנייה היא שצה"ל נטש את רעיון הדירוג האסטרטגי ואימץ את רעיון הבידול הזירתי. צה"ל בידל בין שלושת הזירות, הוא "צינן" את דרום לבנון ורצועת עזה, ולאחר שהוכרעה המערכת הפלסטינית באיו"ש, צה"ל לא יצא למערכות עוקבות להכרעת חיזבאללה בדרום לבנון ולהכרעת הטרור ברצועת עזה אלא סיים את העימות. יש שיטענו שעצם הכרעת הטרור באיו"ש פוגגה את רצון הלחימה של חיזבאללה ושל הטרור ברצועת עזה, ולכן לא היה צורך בהכרעות נוספות בדירוג. מנגד יש שיטענו כי הבלגה על ירי של 120 טילי נ"ט ו-500 פצצות מרגמה על מוצבי צה"ל וירי של 6 רקטות

ליישובי הגליל – ללא תגובה מכריעה – הובילו להרעה במצב הביטחוני בצפון ולהידרדרות למלחמת לבנון השנייה ארבע שנים מאוחר יותר. טיעון זהה ניתן לטעון ביחס למצב הביטחוני ברצועת עזה שבשנת 2002 תאם את המתרחש באיו"ש, אולם העובדה שהרצועה לא חוותה "חומת מגן דרומית" הובילה להחמרה במשטר הביטחון בדרום הארץ. המלחמה הרב־זירתית ב־2006 – עוצמת אירועי מלחמת לבנון השנייה השכיחה את העובדה שלבד מהמערכה בלבנון, התנהלו שתי מערכות נוספות במקביל: אחת ברצועת עזה ונוספת ביהודה ובשומרון. בתאריך 25 ביוני 2006 חטפו מחבלי ועדות ההתנגדות העממית את הנער אליהו אשרי ורצחו אותו, גופתו אותרה ברמאללה ב־29 ביוני. באותו היום פשטו מחבלים עזתיים לאזור כרם שלום, תקפו עמדות וכלי רק"ם וחספו את חייל השריון גלעד שליט. בעקבות זאת יצא צה"ל למבצע המוגבל "גשמי קיץ" ברצועת עזה שנמשך עד סוף נובמבר 2006, ולמבצע ביהודה בשומרון שבו נעצרו עשרות מראשי חמאס, כולל חברי פרלמנט ושרים פלסטינים. ב־12 ביולי 2006, לאחר שלושה שבועות, בהתקפת מחבלי חיזבאללה על סיור של צה"ל, נהרגו שלושה חיילים ונחטפו גופותיהם של אלדד רגב ואהוד גולדווסר. בתגובה יצאה ישראל למערכה מוגבלת הרתעתית בלבנון היא מלחמת לבנון השנייה במקביל למערכה מוגבלת הרתעתית שניהלה ברצ"ע. במילות הרמטכ"ל דני חלוץ (גולן, 2022, עמ' 48): "עתה עוסק צה"ל בצפון ובדרום בלחימה התקפית ובפיקוד המרכז בלחימה סבילה יותר".

היום אנו יודעים להצביע על מעורבות איראנית עמוקה במהלכי העימות של שנת 2006, לצד חיזבאללה וחמאס, ובנוכחות של 'משמרות המהפכה' האיראניים בלבנון. למרות זאת במלחמה הרב־זירתית של שנת 2006 סירב המטכ"ל לנהל מלחמה שקושרת את הזירות, ובחר לבדל את הזירות. עיקרי משאבי הצבא והקשב המטכ"לי הופנו ללבנון, פיקוד הדרום ניהל את "גשמי קיץ" באמצעות סד"כ שהוקצה לו, ופיקוד המרכז ניהל את המבצע בגזרתו באופן עצמאי תוך שחרור הסד"כ הסדיר לגזרת פיקוד הצפון.

לא מוכרת טענה בספרות כי שלושת אירועי החטיפה היו פרי אסטרטגיה משותפת לקואליציית ציר הטרור, אולם ראש אג"ת יצחק הראל חשב כי חיזבאללה וחמאס חיברו מהלכים וקבעו את סדר היום הביטחוני

באמצעות מהלכי החטיפה (שם, עמ' 34). יוסי ביידץ, רח"ט מחקר, עדכן את הרמטכ"ל כבר ביום החטיפה כי מנהיג חיזבאללה נסראללה קשר בין הזירות והציע עסקת חילופי חטופים באסירים הכוללת את גלעד שליט המצוי בידי ארגוני הטרור ברצועת עזה (שם, עמ' 24). נראה כי לכל הפחות קואליציית הטרור יודעת לתאם את מהלכי תוך כדי העימות, גם אם לא תכננה אותו מראש.

הרמטכ"ל חלוץ זיהה את הניסיון לקשור בין זירת לבנון לזירת עזה, אולם הוא העדיף אסטרטגיה מבדלת. הוא עשה זאת למרות שהיו ממלאי תפקידים במטכ"ל שהציעו לעסוק במלחמה כאירוע משותף לרצועת עזה ולזירה הצפונית (שם, עמ' 38). אחרים הציעו לקבוע שהתכלית האסטרטגית צריכה לדור בכפיפה אחת בשתי החזיתות (שם, עמ' 69). אחרים זיהו שחיזבאללה חילץ את חמאס מהמצוקה שאליה נקלע במבצע "גשמי קיץ", וסברו שהמערכת הפלסטינית קיבלה השראה חיובית מהאירוע, מקיימת מערכת משולבת בין שתי הזירות, ונהנית מכך שישראל הפנתה את עיקר תשומת ליבה לזירת לבנון ומפחיתה במעט את הלחץ מהזירה הפלסטינית (שם, עמ' 71). בכירים אחרים עמדו על העובדה שחמאס מעודד מהרחבת המערכה לצפון ורואה בה אור ירוק לפגע בכל מתווי הפעולה, והבינו גם הם שנוצר קישור בין שתי הזירות (שם, עמ' 75). למרות כל הנימוקים האלה הרמטכ"ל אימץ גישה שישראל צריכה להפריד בין חיזבאללה לחמאס. כלומר למרות שהמטכ"ל זיהה את הניסיון של חיזבאללה וחמאס לחבר את הזיקות למלחמה רבזירתית, הוא שאף לבדל את הזירות ולטפל בכל זירה בנפרד. מאמץ מיוחד ונוסף הוקדש לצורך לבדל את סוריה מהמערכה בצפון להימנע מלגרור אותה למערכה ולהותירה מחוצה לה (שם, עמ' 106).

המערכה בלבנון מדגישה את התופעה המתמשכת של אי-הכרעה, העדפת מערכה מוגבלת לכפייה וחיפוש כתובת מדינתית. הרמטכ"ל חלוץ וראש אמ"ץ איזנקוט שסברו שהכתובת צריכה להיות ממשלת לבנון (שם, עמ' 26), נתקלו בחוסר רצון של ראש הממשלה אולמרט לפגוע בתשתיות אזרחיות, ונוסף על כך, התפתחה הבנה שיעילות המנוף הסורי פחתה לאחר נסיגת צבא סוריה מלבנון (שם, עמ' 29). תופעה נוספת היא הבידול שהתבטא בכך שנשמר הציווי הקבוע לשמור

את סוריה מחוץ למערכה (שם, עמ' 40), בחוסר הנכונות לחבר את חיזבאללה וחמאס למענה אסטרטגי רב־זירתי אחוד ובחוסר הרצון להגדיר את המעורבות האיראנית במלחמה.

מבצע "שובו אחים" ומערכת "צוק איתן" 2014 בתגובה לפיגוע הטרור שבו נחטפו ונרצחו שלושת תלמידי הישיבה. ב־12 ביוני 2014 יצא פיקוד המרכז למבצע "שובו אחים" שנמשך עד הריגת החוטפים בקרב ב־23 בספטמבר. במבצע זה, נוסף על החיפושים האינטנסיביים אחר שלושת הנערים, נפגעה תשתית חמאס ביהודה ובשומרון, נעצרו מאות פעילי חמאס בהם עשרות אסירים ממשוחררי עסקת שליט ובכירי חמאס, והושמדו מצבורי אמצעי לחימה של חמאס. בעקבות הלחץ על חמאס באיו"ש החל ארגון החמאס ברצועת עזה לשגר רקטות לעורף הישראלי כהזדהות, בתגובה תקף חיל־האוויר מטרות טרור ברצועת עזה, והמצב הביטחוני בדרום הסלים. גל המהומות התרחב גם למזרח ירושלים לאחר שמוחמד אבו ח'דיר נחטף ונרצח על ידי שלושה יהודים.

ההסלמה בדרום שהלכה והחריפה הביאה ליציאה למערכת "צוק איתן" – מערכה שנמשכה 50 ימים. במהלכה ירה חמאס כ־4500 רקטות לעבר הדרום, השפלה, ירושלים וגוש דן וניסה לפשוט לשטח ישראל באמצעות כוחות מיוחדים (נוח'בה) ומנהרות שבנה למשימה זאת. פיקוד הדרום ניהל מבצע מוגבל וייחודי להשמדת עשרות המנהרות חוצות הגבול שהקימו החמאס והג'יהאד האיסלמי. במבצע זה תקף צה"ל מעל 6000 מטרות ותשתיות טרור, ישראל איבדה 70 מלוחמי צה"ל וחמישה אזרחים ומעל 200 פצועים. הפלסטינים ספגו מעל 2,000 הרוגים וכ־10,000 פצועים. שני חללי צה"ל שמקום קבורתם לא נודע מוחזקים בידי חמאס ברצועת עזה נכון למועד כתיבת המאמר.

מבצע "שומר החומות" 2021 – נגל ושנזר (נגל ושנזר, 2022) היו הראשונים לפרסם ספר בשם: "העימות בעזה 2021: חמאס, ישראל ו־11 ימי עימות" על מבצע "שומר החומות". שם הספר חוטא למציאות, מבצע "שומר החומות" חרג מאוד מגבולות רצועת עזה. הייתה זו מערכה רב־זירתית יזומה של חמאס בניסיון למוטט את אסטרטגיית הבידול הישראלית. מנהיג חמאס יחיא סינוור גיבש אסטרטגיית חמאסית נגדית – התלכדות זירות. חמאס כינה את המערכה 'קרב סיף

אליקודסי (מערכת חרב ירושלים), שם המבטא את ההקשר הרבזירתי שניסה חמאס לקדם באמצעות ירושלים והר הבית – המוטיב הדתי שמלכד את העולם הערבי והמוסלמי.

החמאס ניצל הסלמה ביטחונית בירושלים וביום ירושלים תבע מממשלת ישראל להסיג את כוחות משטרת ישראל מהר הבית ומהשכונה הירושלמית שיחי' ג'ראח. לאחר שלא נענתה תביעתו, שיגר רקטות מרצועת עזה לעבר ירושלים ולעבר עוטף עזה. בכך הציב עצמו חמאס כמגן ירושלים והוסיף מוטיב דתי לעימות. בעוד שצה"ל פתח במבצע מוגבל ותקף במרץ ובאפקטיביות ברצועת עזה, הרחיבו הפלסטינים את שיגור הרקטות לגוש דן והשרון והצליחו להביא לסגירת נתבי"ג. בשעה שצה"ל העמיק את ההישג ופגע בתשתיות הטרור, במפקדי חמאס, ברשת התת-קרקעית וביכולות ייצור אמל"ח, הרחיבו הפלסטינים את העימותים לגזרות יהודה ושומרון וירושלים, ולערים המעורבות בישראל: לוד, עכו, רמלה וחיפה שבהן הופעלה אלימות, ניסיונות לינץ', ונדליזם, הצתות רכוש, השחתת כלי רכב ופגיעה בנוסעים וחסידים צירי התנועה בנגב.

בהמשך המבצע התרחבה זירת הלחימה גם לצפון-מזרח: רקטות נורו מלבנון לישראל, התפרעויות רחבות נערכו על גדר גבול הצפון מלוות בניסיונות חדירה למרחב מטולה. רקטות שוגרו גם משטח סוריה לעבר רמת הגולן. לקראת סוף המבצע יירט צה"ל כטב"ם איראני שחדר לישראל מעל עמק המעינות בצפון בקעת הירדן.

מבצע "שומר החומות" בא לסיומו עם הפסקת האש ברצועת עזה שהושגה בתיווך מצרי. בעוד שלאורך המערכה נקט חמאס אסטרטגיה של ליכוד זירות, צה"ל התרכז בלחימה ברצועה, שאף להכיל את האלימות ביתר הזירות, לשמר את אסטרטגיית הבידול ונמנע מלפעול נגד האלימות הלאומנית בשטח ישראל. ההישג המרכזי של חמאס במערכה זאת היה הרחבת זירת המערכה לירושלים ולנגב, הצלחתו לסחוף את ערביי ישראל לעימות בערים המעורבות ומיצובו האסטרטגי כמגן המקומות הקדושים – תפקיד שהיה שמור לשחקנים גדולים וחשובים ממנו. המהומות בערים המעורבות הביאו את מבקר המדינה לחבר דו"ח מיוחד (אנגלמן, 2022) ונוקב על תפקוד המשטרה ושבי"כ נוכח הפגיעה בסדר הציבורי על רקע לאומני. אותה תופעה הביאה את מערכת הביטחון להקים כוחות מג"ב ייעודיים להגנה על אזרחי ישראל

לקראת סבב האלימות הבא.

מבצע "עלות השחר" 2022 היה מבצע קצר שארך 55 שעות, בין ארגון הגא"פ למדינת ישראל, ושהסתיים בהפסקת אש. העימות החל במעצר מתוקשר של בכיר הארגון בג'נין שהוביל לניסיון של הגא"פ לכפות על ישראל משוואת הרתעה חדשה – משוואה שבה מעצר פעילים באיו"ש יוביל לירי טילי נ"ט בעוטף עזה ולירי רקטות מעזה לעורף ישראל. ישראל, שלא הייתה מוכנה להסכים להתהוות משוואה כזאת, ביקשה להסיר את איומי ירי הטילים וחסלה את מפקד החטיבה הצפונית של הגא"פ ברצועת עזה, וכתוצאה מכך פתח הגא"פ בירי רקטות ופצמ"רים לעוטף עזה – ירי שהתרחב גם לירושלים, לתל אביב ולבאר שבע (רובין, 2022). הגא"פ שהכריז על מבצע צבאי נגד ישראל, שכונה בפיו "אחדות השורות", חשף את שאיפת הארגון ליזום מערכה רבזירתית שתקל על הלחימה ברצועה. נזכיר כי בצירוף מקרים במהלך המבצע שהה מנהיג הגא"פ זיאד נחאלה בטהרן ונועד עם ההנהגה ומפקד משמרות המהפכה בעניין חיזוק ההתנגדות הפלסטינית נגד פעולות ישראל.

ברמה האסטרטגית נראה כי עלה בידי ישראל לבדל את הגא"פ מיתר הישויות במערכת הפלסטינית ולהכות אותו כדי לשמר את חופש הפעולה שלה באיו"ש. הגא"פ כשל בניסיונו לחבר את הזירות ולאחד את השורות. הדבר המדאיג הוא ההבנה האסטרטגית של צבאות הטרור את הציווי הקבוע: להפוך כל עימות עם ישראל למערכה רב-זירתית בכדי לאזן את האסימטרייה הבסיסית בינם לבין צה"ל.

סיכום העידן הביטחוני השני

העידן הביטחוני השני עמד בסימן מאבק ישראל נגד ארגונים תת-מדינתיים שנקטו אסטרטגיה של התשה באמצעות טרור וגרילה. ישראל, שמצאה עצמה כצד החזק וללא איום בהתקפה קרקעית לשטחה, התקשתה להסתגל לסוג עימות זה, הניחה כי לא נדרש ואולי גם לא ניתן להכריע עימותים מהסוג שהיא המשיגה כ"אסימטריים". כדי להימנע מהצורך להכריע את ארגוני הטרור המשיכה ישראל לחפש פתרונות הקשורים באיתור כתובת מדינתית שתחסן את ארגוני הטרור, בהפעלת מנופי לחץ עקיפים, וב'הוגעה' – ייאוש האויב מדרכו. לבסוף מצאה ישראל את האסטרטגיה שהגדירה את התקופה: אכיפה וכפייה ואת הצורה המערכתית שלה: "מבצעי הרתעה" כלומר מבצעי

הפעלת אש מדויקת מבוססת מודיעין. ישראל לא חשה מאוימת על ידי קואליציה חזקה, ולכן היא התמקדה באיום אחד ובידודו מיתר האיומים. מרגע שישראל ויתרה על גישת ההכרעה, מבחינה רבזירתית היא ויתרה גם על רעיון הדירוג, שכן שבהיעדר מנגנון הבסה בזירה אחת לא ניתן לדרג את העימות. משום כך החליף רעיון הבידול על צורותיו – צינון, הכלה או הבלגה – את הדירוג כמענה לאתגר הרב-זירתי. על רקע זה בולט מבצע "חומת מגן" שבו הוכיחו צה"ל ושב"כ יכולת להכריע אויב אסימטרי, ובכל זאת מדינת ישראל נמנעה לצאת ולהכריע את האיומים שהתהוו ברצועת עזה ובלבנון.

בעידן הביטחוני השני, באורח פרדוקסלי, כל סבב עימות חיזק את ארגוני הטרור. ארגוני הטרור שהוכו במהלך סבב הלחימה, שהתאפיין בהפעלת אש מדויקת שהייתה לרוב אווירית, התאוששו, הסתגלו וחזרו לסבב הבא חזקים יותר, מוכנים יותר ועם יעדים שאפתניים יותר.

תופעה נוספת, תולדת העידן הביטחוני השני, היא הפיכתה של ישראל לשחקן סטטוס-קוו, וההבנה הישראלית שאין לה עניין להקיז דם לשם החזקת שטחי אויב, כמו בלבנון, ברצועת עזה ובאזור יהודה ושומרון. בשורה של נסיגות שכללו את הנסיגה לרצועת הביטחון בלבנון ב-1985, את היציאה מהערים הפלסטינאיות ב-1993, היציאה מלבנון ב-2000, הקמת גדר הביטחון בפקמ"ז ב-2003 והינתקות מרצועת עזה ב-2005, התכנסה ישראל לגבולות מוסכמים. בבניית גדרות וחומות גבוהות ותת-קרקעיות קבעה ישראל כי היא "וילה בג'ונגל", וסברה כי ביציאתה משטחי אויב היא שומטת את הסיבה לעימות עם ארגוני הטרור, משככת חיכוך ומרתיעה אותם מהמשך פגיעה בה באמצעות אש אווירית מבוססת מודיעין – אסטרטגיה של "היפרדות והרתעה".

ארגוני הטרור שהבינו את האסטרטגיה הזאת, פיתחו אסטרטגיה נגדית – "חיכוך והתשת העורף". לאסטרטגיה זו יש שלוש צורות מערכתיות: חיכוך בגדר מתחת לסף עימות (עפיפונים, בלוניים והפגנות), ירי רקטי תלול מסלול עוקף גדר ופשיטות לשטח ישראל באמצעות מנהרות תת-קרקעיות וכוחות קומנדו.

העידן הביטחוני השלישי: מניעה וסיכול מתחת לסף מלחמה

(ממדינת מותניים צרים של 20 הקילומטרים למדינת 20 המטרות)

לא כמו הצפרדע, שמתחממת בסיר, צה"ל התעורר יום אחד להבין שהוא אינו מתמודד נגד ארגוני טרור שמטרידים אותו בביטחון השוטף. הרמטכ"ל כוכבי הגדיר את מה שכינינו ארגוני טרור, כ"צבאות טרור מבוססי תמ"ס". מה שחשבנו שהוא הטרדה בגזרות משניות, כשצה"ל מנהל מבצע הרתעה מול אחד הארגונים שסרח, ניתן לפרש מחדש כמלחמה שמנוהלת על ידי מעצמה במעגל שלישי – איראן המפעילה כוחות פרוקסי שפרסה במזרח התיכון סביב ישראל. התבוננות כזאת מאפשרת לנו לראות את המערכות של 2000, ו-2002 כמערכות שמשקפות התלכדות זירות ספונטנית בעיקר פלסטינית אבל את המערכות של 2006, 2014, 2021, 2022 כבר ניתן להבין כמערכות שבהן "צבאות הטרור" הם שחקנים אופרטיביים בקואליציה שבה הישות האסטרטגית היא איראן. מערכות שבאופן מודע מנסות לקשור את הזירות ולחתור תחת אסטרטגיית הבידול הישראלית. המערכות מתלכדות תחת קואליציה רבזירתית גם אם היא לא יזמה אותן כך.

גם המערכת הבינלאומית התעצבה מחדש בעידן הביטחוני השלישי. ארה"ב שחשבה על העולם במושגים של מערכת מעצמתית חד-קוטבית, ושהובילה מלחמת עולם נגד הטרור האיסלמי, התעוררה לגלות כי היא מצויה בתחרות מעצמתית (GPC – Great Power Competition) עם סין ורוסיה, כאויבים שקולי עוצמה על עיצוב ארכיטקטורת ביטחון עולמי, טכנולוגיה, מסחר ועוד.

בשנות מלחמת האזרחים בסוריה, על רקע התפוררות המשילות, ניצל חיזבאללה את המצב להצטיידות באמל"ח "מונע גישה" ובאמל"ח לתקיפה מדויקת, אם בהצטיידות ממחסני צבא סוריה ואם בהעברות אמל"ח מאיראן לחיזבאללה דרך אדמת סוריה (עמידרו, 2022, עמ' 22). תופעה זאת מסמנת את התפקוד הקואליציוני הרבזירתי של מרכיבי הציר: איראן הישות האסטרטגית בציר השיעי מובילה את הכוונה, המו"פ, הייצור וההברחות. עיראק וסוריה הן ממדינות כושלות המנוצלות לשינוע האמצעים ולהחסנתם, וייתכן שבאמצעות

איראניים ואנשי חיזבאללה על אדמתן. חיזבאללה בלבנון מתאמן, צובר את האמל"ח המוברח ומפעילו. ישראל הצהירה כי היא רואה בהעברת נשק "שובר שוויון" לידי חיזבאללה קו אדום שהיא תמנע את חצייתו. נוצר דפוס פעולה חדש בצה"ל המכונה מב"ם (המערכות שבין המלחמות). מאפייני הפעלת הכוח בדפוס זה נעים מפעילות ביטחון שוטף, פעולות הגנתיות והתקפיות מתמשכות ועד מבצעים מוגבלים המבקשים להחזיר את משטר הביטחון לרגיעה מתוך עמדת יתרון. בגישה זו מתקיימים גם מבצעים להשבת גמול לאויבים המתאפיינים בפעולה התקפית גלויה וממוקדת הפוגעת בנכסי האויב, ביכולותיו או באינטרסים שלו, והכול מתחת לסף המלחמה.

בשנת 2018 2018 פרסם הרמטכ"ל איזנקוט את אסטרטגיית צה"ל לציבור, ובה הוא הסביר את אסטרטגיית המניעה וההשפעה (לשכת הרמטכ"ל, 2018, עמ' 20):

כגישה החותרת לסכל איומים, להרחיק מלחמה, לפגוע ביכולות האויב ליצור תנאים צבאיים מדינתיים ותודעתיים מיטביים להכרעה עתידית במלחמה עתידית אם תפרוץ ולחזק את הרתעה. גישה זאת מקדמת יעדים לעיצוב המרחב, החלשת האויבים, צמצום התעצמותם ופגיעה בלגיטימציה שלהם. משפרת בניית שותפויות, מקדמת בניין כוח, שמטרתם חיזוק עוצמתה של ישראל. בגישה זו בטווח הזמן הקצר נשמר המצב האסטרטגי מול אויביה אם כי יש בכך פוטנציאל לשינוי של ממש בטווח הארוך.

בחלוף הזמן הפכה אסטרטגיית המניעה לאסטרטגיה מובילה והופעלה למניעת התעצמות באמל"ח "שובר שוויון", לדחיקת דאע"ש וההתבססות האיראנית מגבולות ישראל. ערך מוסף חדש גילתה ישראל, תודות לאסטרטגיית המניעה, בכך שפעילותה נגד רדיקליזם איסלמי ונגד החתרנות האירנית נתפסה כמועילה למדינות נוספות באזור. התועלת הנוספת הובילה לשני שינויים בעלי משמעות גדולה: נורמליזציה עם מדינות הליבה הסוניות של המזרח התיכון ושינוי גבולות הגזרה של הפיקודים המרחביים האמריקאים.

הסכמי הנורמליזציה עם מדינות ערב ("הסכמי אברהם") הם הסכמים מדיניים לנרמול היחסים שבין מדינת ישראל למדינות ערב

סוניות שנחתמו בספטמבר 2020 בתיווך ארה"ב, כחלק מתוכנית השלום של נשיא ארה"ב דונלד טראמפ. היחסים המדיניים הרשמיים נורמלו עם איחוד האמירויות הערביות, עם בחריין, עם סודן ועם מרוקו. ההסכמים והבריתות של העידן הביטחוני השלישי הפוכים בכיוונם מהבריתות של העידן הביטחוני הראשון – מבריתות הפריפריה של המזרח התיכון לבריתות הליבה של האזור.

תהליך ה־UPC (שינוי גבולות הגזרה של הפיקודים המרחביים האמריקאים) – בתאריך 15 בינואר 2021 חתם נשיא ארה"ב על תוכנית ה־UPC המגדירה את מרחבי האחריות של הפיקודים האמריקאים. העדכון הנוכחי העביר את ישראל לתחום מרחב האחריות של פיקוד CENTCOM (פיקוד המזרח התיכון העוסק בניהול המערכות נגד הטרור ונגד האיום האיראני), לאחר שנים של שייכות למרחב האחריות של EUCOM (פיקוד אירופה שבמהותו מתרכז באתגר של נאט"ו מול האיום הרוסי). ייתכן שבשינוי זה קיים פוטנציאל לשפר שיח ותיאום עם מדינות האזור כלפי האיום המשותף. פוטנציאל נוסף הוא חיזוק היחסים המיוחדים עם ארה"ב כרגל חזקה באסטרטגיה של העידן הביטחוני השלישי.

לצד כל ההשתנות המרשימה שהתרחשה בעידן הביטחוני השלישי, עולה עניין חדש והוא המלחמה שהתפתחה בין ישראל לאיראן. ניתן לסמן את פיצוץ בניין הממשל בצור (1982) כתחילת העימות בין ישראל לאיראן באמצעות הפרוקסי חיזבאללה או בפיצוץ המוסדות בארגנטינה (1992, 1994). אבל בשנים האחרונות נראה כי העימות הפך ישיר ביבשה באוויר ובים, וכי ישראל קיבלה מקום גבוה ברשימת האיומים של איראן. אחד מראשי ממשלת ישראל השתמש מטפורית בצורך להכות את ראש החתול ולא רק את כפותיו (משרד ראש הממשלה, 9 במאי 2015). ראש ממשלה אחר המשיג באופן דומה את הצורך לתקוף את ראש התמנון ולא רק את זרועותיו (כהנא, 2018).

ניתן היה להסתפק במסע הזה לתאר את הבעיה, אבל מכיוון שהגענו עד כאן, אולי יהיה כדאי גם לתת סימנים לכאב הבטן הקשור במערכה רב־זירתית בעידן הביטחוני השלישי. אפשר למפות שלוש אסכולות שקיימות כרגע להתמודדות צבאית עם הרב־זירתיות החדשה. כל האסכולות מסכימות כי צה"ל אינו יכול לבחור באסטרטגיה של

הכרעה כלפי איראן, שאסטרטגיה של הרתעה אינה אפקטיבית מספיק, ואסטרטגיית מניעה אינה מספקת.

האסכולה הראשונה טוענת שיש לחזור למקורות ולהשיב את האסטרטגיה של הכרעה בדירוג אסטרטגי. גישה אחרת מניחה כי אם במלחמה עתידית נכריע את חיזבאללה, שהוא הישות האופרטיבית המרכזית במעגל ראשון, אזי איראן תאבד את יכולתה לפעול ביעילות מול ישראל, והקואליציה תתפרק. במצב כזה גם איראן כישות אסטרטגית ואופרטיבית תצא מהמערכה כי לא קיימת תוחלת לפעולה ישירה איראנית נגד ישראל, משום שאין ברצונה להביא את הלחימה לשטח איראן גופא. איראן אינה רוצה להיתפס כתוקפן שהעולם צריך לרסן אותו.

אסכולה שנייה טוענת כי צריך לפגוע פגיעה משמעותית באיראן שהיא הישות האסטרטגית של קואליציית הציר השיעי, וכי החיזבאללה אינו הגורם החשוב ביותר בקואליציה הזו (אורטל, 2022, עמ' 43).

אסכולה שלישית טוענת כי המצב האסטרטגי פועל לטובת ישראל: היא בונה חברה מתקדמת ומשגשגת כלכלית. ישראל נהנית מקשרים מתהדקים והולכים באזור עם מדינות ערב. לעומת ישראל מצבה של איראן הולך ומורע, הלגיטימציה הפנימית של שלטון האייתולות מתערער, ולכן תחרות אסטרטגית אזורית או התשה יכולים לזרז את קריסת שלטון האייתולות. אם נכפית על ישראל הרעה במצב הביטחוני, אזי אסטרטגיה של כפייה ואכיפה מול צבאות טרור במעגל ראשון וסיומה בשיפור התנאים ביטחוניים, היא מענה נכון. זאת נוסף על המשך קיום מערכות דיפלומטיות, חשאיות וחסויות בין המלחמות שמגלמות אסטרטגיה של מניעה והשפעה.

לכן הדרך להבין את האתגר של העידן הביטחוני השלישי היא מתוך תפיסה הוליסטית המזהה את האיום שמהווה קואליציית הציר השיעי – מעצמה רחוקה החותרת לגרעין והגמוניה אזורית, מקימה ומפעילה צבאות טרור ומיליציות מקומיות, יוזמת חתרנות ומערערת מדינות, מפיצה טכנולוגיות טילים ומעופפים, תוקפת בסב"ר ומפעילה טרור בעולם. תפיסת איום זאת שונה דרמטית מהדרך שבה נתפס האיום בעידן הביטחוני השני – צבאות טרור הפועלים בזירות נבדלות.

סיכום

האסטרטגיה הישראלית "הכרעה אופרטיבית בדירוג אסטרטגי" שגובשה להתמודד עם הנסיבות הגאואסטרטגיות ואיומי קואליציית מדינות ערב, שאפיינו את העידן הביטחוני הראשון, סיפקה מענה לאתגרי הביטחון של מדינת ישראל. ישראל פעלה למנוע יצירת קואליציית מדינות נגדה באמצעות קשר עם מעצמה וברית הפריפריות. משנאסרה עליה מלחמה, הסירה ישראל את האיום בפירוק קואליציית מדינות ערב באמצעות הכרעה צבאית בדירוג, צבא אחד אחר האחר. היו לכך ביטויים אופרטיביים ביבשה, באוויר ובים.

במעבר מהעידן הביטחוני הראשון לעידן הביטחוני השני התהפכה האסטרטגיה בין מדינת ישראל לאויביה. ישראל שהייתה זעירה בשטח, קטנה דמוגרפית, ענייה כלכלית ומעטה בשותפים, הפכה לענק ביטחוני חזק ועשיר ביחס לאויביה החדשים ארגוני הטרור. ישראל בחרה במודע לוותר על אסטרטגיית ההכרעה, וללא הכרעה גם אין דירוג אסטרטגי. נוכח המצב החדש גיבשה ישראל אסטרטגיה חדשה "כפייה ואכיפה בבידול זירתי", שעניינה קיום מבצע הרתעה באש נגד ארגון טרור סורר שהציק לה באותו הזמן, והשאר את האויבים האחרים מחוץ למעגל הלחימה. ניסיון ארגוני הטרור לייצר קואליציה ולפצל את כוחה של ישראל בכל מערכה עצימה לא היה אתגר ביטחוני קיומי. במבט לאחור ניתן לקבוע כי גם אסטרטגיה זאת סיפקה את התוצר הביטחוני ואפשרה לישראל לשגשג ביטחונית, כלכלית ולהוסיף לבנות חברה מתקדמת ופתוחה.

המעבר לעידן הביטחוני השלישי שבו נגד ישראל מתייצבת קואליציה שבראשה מעצמה במעגל רחוק המפעילה צבאות טרור (אלו ארגוני הטרור על סטרואידיים), כניסת טכנולוגיית הטילים ויתר המעופפים והפרוליפרציה של טכנולוגיה זאת לצבאות הטרור ולמיליציות הפכו שוב את האסטרטגיה. ישראל אומנם מדינה חזקה, עשירה ומשגשגת, ויש הטוענים שהיא מעצמה אזורית, אולם היא אינה נהנית שוב ממונופול הגודל ביחס לאויביה. מערך הבריתות של ישראל התחלף מבריתות פריפריית המזרח התיכון של העידן הראשון לבריתות עם ליבת המזרח התיכון הסוני (הסכמי השלום והסכמי אברהם) המאוימים, גם הם,

מקואליציית הציר השיעי. ניתן לטעות ולחשוב כי ברית הסוניות וישראל יכולה להילחם נגד קואליציית הציר השיעי, אולם לא נראה כי יש היתכנות למערכה כזאת, ולכל היותר ניתן לזהות נכונות לשתף פעולה בהגנה מפני תוקפות איראנית. לעומת זאת הקואליציה השיעית מלוכדת יותר, השחקנים בה בעלי "רמת מחויבות רשמית" ו"רמת מאמץ" גבוהים יותר – בטח ביחס לקואליציות המסוכסכות שהעמידו מולנו מדינות ערב בעידן הראשון, וביחס לארכיטקטורת הבריתות הנוכחי.

נראה כי הדבר שיוצר אתגר בעיני אותם קצינים, שמציטוטיהם הבאנו בתחילת המאמר, הוא שהאסטרטגיה הנוכחית של ישראל אינה עונה יותר על השתנות הנסיבות הגאוגראפיות והאיומים. האסטרטגיה הישנה והטובה של הכרעה אופרטיבית בדירוג אסטרטגי מתאימה פחות כשהישות האסטרטגית בקואליציה נמצאת במרחק רב, שצבא מקומי, כמו צה"ל, אינו יכול להכריע אותה. האיומים השתנו מצבאות משלוח לבסיסי טמ"ר ברחבי המזרח התיכון, האסטרטגיות הישראליות של אכיפה וכפייה מביאות למבצעי הרתעה – ממושכים באורכם, יקרים במשאביהם ובעלי הישגים מצומצמים. וקטור האויב הוא התלכדות זירות בכל מבצע נגד אחד הארגונים.

אופן הפעלת הכוח הישראלי הוא מתיחה מרצועת עזה ועד מעגל שלישי של מכונת המודיעין מהלומה בהרכב חילהאוויר ואמ"ן, בניצוחו של המטכ"ל.

זו אולי העת לעמוד על אחד הפרדוקסים הביטחוניים: מדינות חלשות ועניות חייבות לנקוט אסטרטגיה של הכרעה, ואין להן יכולת לנהל מלחמות ארוכות ויקרות, ומדינות עשירות וחזקות יכולות להרשות לעצמן לנהל מבצעי הרתעה או התשה יקרים. מבצע הרתעה הוא מבצע יקר ובזבזני, הוא נשען על חימוש יקר מאוד לתקיפת מטרות וליירוט טילים ורקטות, וטבעם של מבצעים כאלה להתארך ולאתגר את "אורך הנשימה הלוגיסטי", משום שבהיעדר הכרעה מנגנון הסיום אינו מובהק ומוחלט. לכן נראה שמדינת ישראל נדרשת בסיום כל מבצע הרתעה כזה לפנות לארה"ב לחידוש מלאי פצצות JDAM (עציון, 2021), טילים אחרים (בן חורין, 14 באוגוסט 2014) ומיירטי הטמ"ר שלה (רוחקס דומבה, 2022). דפוס מבצעי הרתעה בזבזניים

ויקרים אלה, שאותם כינו ידעי ואורטל "מלחמות שפע" (ידעי ואורטל, 2022, עמ' 35), וששירתו את ישראל בתקופה שבה היא נלחמה נגד ארגון טרור סורר, לא מתאים מול קואליציית הציר השיעי המלכדת צבאות טרור בכל סבב עימות.

נדרשת אסטרטגיה חדשה לעידן הביטחוני השלישי – אסטרטגיה למלחמה רבזירתית לפירוק קואליציית הציר השיעי – שתשלב יכולת הקרנת עוצמה למעגל שלישי, תסיר את איום הגרעין ופרוליפריציית הטמ"ר, לצד פעולה במעגל ראשון שתשליט משטר ביטחון וחופש פעולה נוח לישראל.

מקורות

1. אורטל, ערן (מאי 2022). "להתיש את החתול". בין הקטבים גיליון 35 – מעגל שלישי, עמודים 35-50.
2. אלפר, יוסי (2015). מדינה בודדה: החיפוש החשאי של ישראל אחר בעלות ברית באזור, מטר.
3. אלרון, זאב (2016). לקראת הסיבוב השני: התמורות בצה"ל והשינוי שלא היה בתפיסת הביטחון, 1952-1955, משרד הביטחון – ההוצאה לאור של צה"ל – הוצאת "מערכות" ומודן הוצאה לאור.
4. אמ"ץ/תוה"ד (2001), העימות המוגבל, מטכ"ל-30.
5. אמ"ץ/תוה"ד (6 ביולי 2004), העימות המוגבל: אסופת מאמרי אלי"ם (מיל"י) שמואל ניר (סמו).
6. אמ"ץ/תוה"ד (יוני 2010), התפתחות תפיסות הלחימה של ה"צד השני" (1979-2009), תצפית מס' 50.
7. אמ"ץ/תוה"ד (ספטמבר 2008), מטרות המלחמה והשגתן תכנון וביצוע – מלחמת "שלום הגליל" כמקרה דגם, זרקור 28.
8. אמ"ץ/תוה"ד (יולי 2001), מלחמת קואליציה, תצפית מס' 29.
9. בן חורין, יצחק (14/08/14). "קרע עמוק: ארה"ב עצרה משלוח טילים לישראל", YNET.
10. בר, ישראל (יולי 2018). "פרקים למהלכים אופרטיביים במלחמת השחרור", בין הקטבים גיליון 16-17, עמודים 261-291.
11. ברון, איתי וולנסי, כרמית (אוגוסט 2010). "המהפכה בעניינים צבאיים של הציר הרדיקלי", מערכות גיליון 432, עמודים 4-17.
12. גוטמן, נתן והראל, עמוס (17 באוגוסט 2003). "חיל האוויר טס מעל ארמון אסד; המסר: רסן את חיזבאללה בצפון", הארץ.
13. גולן, שמעון (2022). אש בלבנון 2006: קבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית במלחמת לבנון השנייה, הוצאת מודן.
14. גולן, שמעון (2018). המלחמה להפסקת ההתשה: קבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית במלחמת ההתשה בחזית המצרית, מודן.
15. גולן, שמעון (2020). טילים על ישראל: קבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית במלחמת המפרץ הראשונה, מודן.

16. גולן, שמעון (2013). מלחמה ביום הכיפורים: קבלת החלטות בפיקוד העליון במלחמת יום הכיפורים, מודן, 2013.
17. גולן, שמעון (2000). מלחמה קרה: התגבשות מדיניות הביטחון של ישראל 1949-1953, הוצאת מערכות.
18. גולן, שמעון (2017). של"ג בלבנון: קבלת ההחלטות בפיקוד העליון במלחמת "שלום הגליל", מודן.
19. גלבר, יואב (2017). התשה: המלחמה שנשכחה, כנרת, זמורה-ביתן, דביר.
20. גרינברג, חנן (28/6/2006). "חיל האוויר ביצע גיחה אווירית מעל ארמונו של אסד", YNET.
21. דיין, משה (1976). אבני דרך: אוטוביוגרפיה, הוצאת ידיעות אחרונות | עידנים | דביר.
22. דרור, יחזקאל (1989). אסטרטגיה רבתי לישראל, הוצאת מכון דיווידס ליחסים בינלאומיים האוניברסיטה העברית בירושלים.
23. דרורי, זאב (2012). אש בקווים – מלחמת ההתשה בחזית המזרחית 1967-1970, מודן.
24. דרורי, זאב (2016). דן שומרון מנהיגות שקטה, ידיעות ספרים.
25. הכהן, גרשון (12/4/2022). "האם צה"ל ערוך לכמה חזיתות במקביל? בכיר צבאי לשעבר מסביר", מעריב.
26. הכהן, גרשון (15/4/2022). "ככה בונים חומה", מקור ראשון.
27. הנהלת בתי המשפט/ועדות חקירה (אוגוסט 2003). ועדת החקירה הממלכתית לבירור התנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים באוקטובר 2000, דין וחשבון.
28. הרכבי, יהושפט (יולי 2013). מלחמה ואסטרטגיה, משרד הביטחון – הוצאה לאור.
29. ז'בוטינסקי, זאב (4 בנובמבר 1923). "על קיר הברזל", ראזסווייט (אוחזר מאתר מכון ז'בוטינסקי).
30. ז'בוטינסקי, זאב (11 בנובמבר 1923). "המוסר של קיר הברזל", ראזסווייט (אוחזר מאתר מכון ז'בוטינסקי).
31. זהר, אברהם (2011). לוחמי קו המים והאש: מלחמת ההתשה – "חרב אל אסתנזאף" בזירת התעלה 67-70, המכון לחקר מלחמות ישראל.

32. זהר, אברהם (1977). "מלחמת ההתשה אסטרטגיה וטקטיקה", מערכות – גיליון 257.
33. טובי, טל (2019). "בושם מסריח העיקר שיעשה את העבודה" – עיצוב תפיסת ההגנה בגבולה המזרחי של מדינת ישראל: 1967-1968. יסודות – גיליון 1: לחימה, למידה והפקדת לקחים. מודן הוצאה לאור ומשרד הביטחון, עמודים 327-358.
34. טל, דוד (1988). תפיסת הביטחון השוטף של ישראל: מקורותיה והתפתחותה 1949-1956, אוניברסיטת בן גוריון.
35. טל, ישראל (1996). בטחון לאומי – מעטים מול רבים, הוצאת דביר.
36. ידעי, תמיר ואורטל, ערן (22/10/22). "תנו למטכ"ל לנצח: המפתח להתמודדות עם איראן נמצא בפיתוח הכוח הטריטוריאלי", בין הקטבים – גיליון 39: איראן ורב זירתיות, עמודים 33-47.
37. יוסי יהושע (12/07/2021). "צה"ל נמצא על סף הגודל המינימלי מול האוימים", YNET.
38. כהנא, אריאל (11/21/2018). "דוקטרינת התמנון": דרוש מהפך תפיסתי ביחס לאיראן", מקור ראשון.
39. כהן-שני, שמואל (2002). בנעליים מאובקות ועניבה - המהלכים הצבאיים והמדיניים לסיומה של מלחמת העצמאות, הוצאת מערכות.
40. לשכת הרמטכ"ל. אסטרטגיית צה"ל, אפריל 2018, אוחר מהמרשתת.
41. מבקר המדינה (התשע"ב 2022), דוח ביקורת מיוחד – ערים מעורבות, השיטור ואכיפת החוק בערים מעורבות באירועי שומר החומות ובעת שגרה.
42. מודריק עברוני, חוה (2022). ההסלמה בגבול הלבנון במהלך מבצע "חומת מגן" – תהליך קבלת ההחלטות בצה"ל, "יסודות" גיליון 4, עמודים 363-401.
43. מערכת וואלה! חדשות (08/10/2013). "טיל על הקריה וחטיפת מג"ד: תרחישי המלחמה של גנץ", וואלה.
44. משרד ראש הממשלה (09/06/15), דברי ראש הממשלה נתניהו בכנס הרצליה במרכז הבינתחומי, אתר משרד ראש הממשלה באינטרנט.
45. נגל, יעקב ושנזר, יונתן (2022). העימות בעזה 2021: חמאס, ישראל

- ר-11 ימי עימות, ידיעות אחרונות.
46. עמידרור, יעקב (2022). "איראן כאתגר צבאי ומדיני לישראל", בין הקטבים – גיליון 35 מעגל שלישי, עמודים 19-33.
47. עציון, אודי (17.05.21). "משרד הביטחון רוכש פצצות חכמות מבואינג במאות מיליוני דולרים", כלכליסט.
48. פודה, אלי (2022). מפילגש לידועה בציבור: היחסים החשאיים של ישראל עם מדינות ומיעוטים במזרח התיכון 1948-2020, הוצאת עם עובד.
49. פרייליך, דוד (צ'יק) (2019). תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל – אסטרטגיה חדשה לעידן של תמורות, צה"ל – הוצאת מערכות ומודן הוצאה לאור.
50. קון, תומס (2005). המבנה של מהפכות מדעיות, ידיעות אחרונות ספרי חמד.
51. קרפל, דליה (11 בדצמבר 2014). "לנהל את הסכסוך זה כמו לטכס עצה מול מיטת החולה הסופני – ראיון עם אורי שגיא", הארץ.
52. רובין, עוזי (5.9.2022). מ"צוק איתן" עד "עלות השחר": המירוץ בין איום הרקטות לבין מערך ההגנה של ישראל, מכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון.
53. רוחקס דומבס, עמי (10/3/2022). ארה"ב אישרה מיליארד דולרים לרכז מיירטי טמיר עבור כיפת ברזל, ישראל דיפנס.
54. Sobelman, Daniel (January 2017). "Learning to Deter: Deterrence Failure & Success in the Israel-Hezbollah Conflict, 2006-2016" *International Security*, Volume 41, pp. 151-191.